

FACKEN
inom industrin

Ekonomiska bedömningar

Inför avtalsrörelsen 2011

September 2011

Facken inom industrin (FI) är ett samarbetsorgan mellan de fem fackförbund inom industrin som omfattas av "Samarbetet om industriell utveckling och lönebildning" (Industriavtalet). De fem förbunden är Sveriges Ingenjörer, IF Metall, Unionen, Livsmedelsarbetareförbundet samt GS – Facket för skogs-, trä- och grafisk bransch.

Ytterligare exemplar av rapporten kan beställas på e-postadress fi.kansli@fikansli.se eller telefonnummer 08-786 85 13. Rapporten finns också att ladda ner från Facken inom industrins hemsida, www.fackeninomindustrin.se.

Förord

Syftet med rapporten ”Ekonomiska bedömningar – inför avtalsrörelsen 2011” är att ge de förtroendevalda i förbunden i Facken inom industrin ett ekonomiskt underlag inför avtalsrörelsen 2011.

När parterna inom industrin agerar måste de beakta att de har en lönenormerande roll på hela den svenska arbetsmarknaden. Det innebär att förbunden i en avtalssituation måste agera på ett sätt som är långsiktigt hållbart. Samtidigt påverkar det dagsaktuella ekonomiska läget förutsättningarna. Vårt ekonomiska underlag behandlar därför både det dagsaktuella ekonomiska läget och de mer långsiktiga förutsättningarna för lönebildningen.

Rapporten inleds med våra sammanfattande bedömningar av det ekonomiska läget kopplat till avtalsrörelsen 2011. Vi följer sedan i stort den disposition som finns i rapporten ”Bästa möjliga – lönebildning och samhällsekonomi”. Det innebär att vi börjar med en beskrivning av den ekonomiska utvecklingen i omvärlden och i Sverige i stort. Därefter behandlas i fyra olika kapitel ”Industrins konkurrenskraft”, ”Inflationen”, ”Sysselsättning och arbetslöshet” samt ”Löner”.

Rapporten innehåller en omfattande mängd fakta. Som underlag har vi använt många olika källor. De rapporter vi studerat mest är Industrins ekonomiska råds rapport ”Inför 2011 års avtalsrörelse”, Konjunkturinstitutets rapporter ”Konjunkturläget augusti 2011” och ”Lönebildningsrapporten 2011”. Men vi har också använt en hel del internationella källor, framför allt data och rapporter från OECD, Eurostat, ECB och IMF. Under hösten har vi också deltagit i och själva arrangerat seminarier och möten med olika ekonomer för att tränga djupare i vissa frågeställningar.

De bedömningar vi gör i rapporten står vi som rapportförfattare själva för.

I arbetsgruppen som arbetat fram denna rapport har ingått Tobias Brännemo och Göran Nilsson, Facken inom industrin, Daniel Lind, Carin Hallerström och Lena Georgsson-Wirkkala, Unionen, Torbjörn Dalin, GS och Erica Sjölander, IF Metall.

*Göran Nilsson
Kanslichef
Facken inom industrin
8 september, 2011*

Innehållsförteckning

1. SAMMANFATTANDE BEDÖMNINGAR	7
1.1 Utgångspunkter för lönebildning	7
1.2 Bästa möjliga - löneutrymmet avtal 2011/12	9
1.3 Slutsatser	12
2. OMVÄRLDEN OCH SVERIGES EKONOMISKA UTVECKLING	13
2.1 Internationell utblick	13
2.2 Euroområdet i otakt	16
2.3 Konjunkturläge i Sverige	17
2.4 Sammanfattning	19
3. INDUSTRINS KONKURRENSKRAFT	21
3.1 Industriproduktionen	21
3.2 Produktivitet	26
3.3 Arbetskostnad	27
3.4 Växelkurs	28
3.5 Relativ enhetsarbetskostnad	29
3.6 Industriföretagens lönsamhet och vinster	29
3.7 Investeringar	32
3.8 Export	34
3.9 Marknadsandelar och marknadstillväxt	35
3.10 Bytesförhållandet	37
3.11 Bytesbalansen	38
3.12 Sammanfattning	38
4. INFLATION	40
4.1 Prisutvecklingen	40
4.2 Reporänta	43
4.3 Fortsatt förtroende för inflationsmålet	43
4.4 Enhetsarbetskostnad och inflation	44
4.5 Inflationsmål och näringslivets priser	45
4.6 Sammanfattning	45
5. SYSSELSÄTTNING OCH ARBETSLÖSHET	46
5.1 Den starka sysselsättningsökningen dämpas	46
5.2 Utvecklingen inom industrin	49
5.3 Matchningen	53
5.4 Sammanfattning	56
6. LÖNER	58
6.1 Löneutveckling	58
6.2 Reallöner	59
6.3 Vanligaste löneökningen 2010	60
6.4 Arbetare och tjänstemän inom industrin	61
6.5 Kvinnor och män	62
6.6 Hela arbetsmarknaden	63
6.7 Löneökningar i Europa	63
6.8 Utveckling framöver i Europa	65
6.9 Sammanfattning	66

1. Sammanfattande bedömningar

Kapitel 1 Sammanfattande bedömningar innehåller rapportförfattarnas bedömningar av vad de ekonomiska förutsättningarna som beskrivs i kapitel 2-6 har för konsekvenser för lönekraven i 2011/2012 års avtalsrörelse. Inledningsvis görs en genomgång av ett antal viktiga utgångspunkter för lönebildningen i Sverige.

1.1 Utgångspunkter för lönebildning

Industrins lönenormerande roll

Med Industriavtalet skapades en ordning i Sverige där parterna inom industrin fick en lönenormerande roll. Erfarenheterna av den ordningen är goda. När parterna inom industrin tar gemensamt ansvar för normeringen vinner den kraft och legitimitet på svensk arbetsmarknad. Från tid till annan ifrågasätts denna princip. Argumenten emot denna princip varierar. En svaghet hos de som kritiserat ordningen är att de inte lyckats presentera ett alternativ. En del ekonomer har hävdade att principen utgår från en gammal ordning med fasta växelkurser och att den därför inte längre äger relevans. Trots detta förhållande har under de senaste åren allt fler ekonomer ställt sig bakom rådande ordning och argumenterat för den.

Viktigast är ändå att principen accepteras av arbetsmarknadens parter, inbegripit parterna utanför industrin. Idag gör flertalet detta. Det innebär att det finns en bred samsyn kring principen. Samtidigt är det många fackliga företrädare som hävdar att just den grupp de företräder, av olika skäl, borde ha något mer.

Att verksamheter inom den internationellt konkurrensutsatta sektorn bör ha en särställning i lönebildningen utgår från det faktum att Sverige är ett litet land med stort internationellt beroende. Välfärdsnivån beror i hög utsträckning på hur svensktillverkade produkter värderas på de internationellt konkurrensutsatta marknaderna, i Sverige och utomlands. Företag i den internationellt konkurrensutsatta sektorn har små möjligheter att vältra över kostnaderna på andra. Det sätter en gräns för storleken på löneökningarna. Denna gräns gäller inte bara för denna sektor av den svenska ekonomin. Den svenska arbetsmarknaden hänger samman och ”gränsen” gäller för hela den svenska arbetsmarknaden.

Avtalsområdena inom industrin utgör kärnan i den internationellt konkurrensutsatta sektorn. Därför bör parterna inom industrin vara först med att teckna nya avtal. Det är en bra ordning för industrin, industrins anställda och den samhällsekonomiska utvecklingen. Denna ordning har också vissa konsekvenser som industrins arbetsgivare ibland har lite svårt att ta till sig. För det första innebär uppdraget att ”sätta märket” att de centrala avtalen också måste innehålla löneökningar. Annars blir det svårt att utläsa vad märket är. För det andra måste industrins parter, utöver att bedöma de ekonomiska förhållandena inom sin sektor, också ta hänsyn till de ekonomiska förutsättningarna i övriga delar av ekonomin.

Inflationsmålet

Riksdagen har beslutat att målet för den svenska penningpolitiken är att upprätthålla ett fast penningvärde. Riksbanken har preciserat ett operativt mål som innebär att den årliga ökningen av konsumentprisindex (KPI) ska vara 2 procent. Det är en viktig utgångspunkt för parterna när de förhandlar om nya löner.

Den svenska penningpolitiken utgår från en rörlig växelkurs. Värdet på den svenska kronan påverkar förutsättningarna för företag som är verksamma på internationellt konkurrensutsatta marknader. Ökar kronans värde stiger de svenska arbetskraftskostnaderna relativt omvärlden och vice versa. Förändringar i ränteläget påverkar också de ekonomiska förutsättningarna för företagen. Högre ränteläge höjer de finansiella kostnaderna för företagen och kan leda till en högre växelkurs.

Inflationen svänger runt Riksbankens mål. Till en del beror dessa svängningar på att förändringar av räntan påverkar KPI. Ränteförändringar vars syfte är att stabilisera KPI på längre sikt ökar variationen på kort sikt och kan föra KPI längre från målet. Eftersom högre reallön är ett viktigt mål för facken skulle det tala för att facken skulle anpassa sina lönekrav utifrån dessa svängningar i KPI.

Skulle arbetsmarknadens parter fästa avseende vid tillfälliga svängningar i inflationen, växelkursen eller ränteläget när de bedömer löneutrymmet skulle de ekonomiska bedömningarna bli betydligt svårare och osäkrare. Lönebildningen skulle bli betydligt mer instabil. Därför bör parterna, i förhandlingar om nya löneavtal, agera som om Riksbanken når sitt inflationsmål och inte ta hänsyn till tillfälliga svängningar i KPI, den svenska växelkursen eller räntenivån.

Genom att agera som om Riksbanken når sitt mål bidrar parterna till att inflationsförväntningarna håller sig runt 2 procent. Detta underlättar för Riksbanken att nå sitt mål, minskar sannolikt skillnaderna i parternas bedömning av löneutrymmet och bidrar till mer stabila samhällsekonomiska förutsättningar. En sådan lönepolitik bygger på att Riksbanken långsiktigt verkligen förmår upprätthålla förtroendet för inflationsmålet.

Konkurrenskraften

Om svensk industri stärker sin konkurrenskraft ökar förutsättningar för tillväxt och reala löneökningar i Sverige. Svensk industri levererar regelbundet en högre produktivitetsutveckling än andra sektorer i svensk ekonomi. Därmed skapas ett ökat reallöneutrymme som alla löntagare i Sverige kan dra nytta av. Produktivitetsvinsterna måste kombineras med ökade volymer. Det ger en stabil grund för ett växande löneutrymme. Det är viktigt att industrin och den internationellt konkurrensutsatta sektorn hävdar sig väl och kan växa. Ökad konkurrenskraft innebär ett ökat löneutrymme.

Många arbetsgivare sätter likhetstecken mellan en högre konkurrenskraft och lägre arbetskraftskostnader. Det kan vara förståeligt om man talar om ett företags konkurrenskraft gentemot ett annat företag. Men när begreppet konkurrenskraft använts som ett mått på en nations eller hela industrins konkurrenskraft gäller det omvända. En nation som kan bära höga arbetskraftskostnader och samtidigt upprätthålla balansen i utbytet med omvärlden har en hög konkurrenskraft.

Lönebildningen och den ekonomiska politiken

Ansvar för den ekonomiska politiken och för lönebildningen ska hållas isär. Justering av skatteskalor och över- eller underbudgetering av statsbudgeten är riksdagens och regeringens ansvar och påverkar inte det utrymme parterna har att fördela. Avser regering eller riksdag att förändra arbetsgivaravgifterna bör de göra det på ett sätt som inte kommer som en överraskning för parterna. Regering och riksdag har ett ansvar för att utforma en finanspolitik som motverkar de konjunkturella svängningarna.

Riksbanken har, givet inflationsmålet, ett ansvar för att föra en penningpolitik som bidrar till att stabilisera utvecklingen av produktion och sysselsättning. Om resursutnyttjandet är lågt och arbetslösheten hög bör Riksbanken föra en expansiv penningpolitik. Det gäller även om inflationen är nära målet. Det är inte parternas uppgift att via lönebildningen bedriva ”stabiliseringspolitik”.

Lönebildningen och sysselsättningen

Högre reallön och hög sysselsättning är två högt prioriterade mål för fackföreningsrörelsen. Eftersom en alltför hög löneökningstakt, liksom en alltför låg, kan ha negativ påverkan på sysselsättning och arbetslöshet är det viktigt att beakta löneökningarnas effekt på sysselsättningen.

Utvecklingen av sysselsättning och arbetslöshet påverkas av en mängd faktorer. Den kraftiga höjningen av arbetslösheten under 2009 var en effekt av krascherna på de finansiella marknaderna. Att de finansiella marknaderna slutade fungera och bristerna i det sätt de fungerade före krisen är orsaken till att miljoner löntagare miste sina jobb och att arbetslösheten steg kraftigt i många länder. Det hade inget med lönebildningen i Sverige att göra. Misslyckad ekonomisk politik, finans- och penningpolitik, kan också få förödande effekter på sysselsättningen. Det finns det många historiska exempel på.

Såväl för höga som för låga löneökningar kan leda till lägre sysselsättning och högre arbetslöshet. Det inträffar om företagens lönekostnader stiger så mycket att de driver på inflationen till nivåer över Riksbankens inflationsmål eller om löneökningarna blir så låga att prisökningstakten inte når upp till Riksbankens inflationsmål. Löneökningar som utgår från inflationsmålet och har sin grund i ökad produktivitet har positiva effekter på sysselsättningen.

Det kan också finnas situationer då löneökningarna kan behöva begränsas i syfte att stärka Sveriges internationella konkurrenskraft och öka företagen möjlighet och vilja till investeringar. Om å andra sidan produktivitetsökningarna är högre i Sverige ska också reallönerna öka mer i Sverige.

1.2 Bästa möjliga - löneutrymmet avtal 2011/12

Ränta, KPI och löneutrymmet

Inflationen, mätt som KPI, har varierat kraftigt under de senaste åren. Det innebär att samma löneökning ger olika reallön. När KPI är lägre än inflationsmålet kan arbetsgivarna använda det som argument för att reallön kan öka även med låga löneökningar. Omvänt kan de fackliga organisationerna, när KPI är över inflationsmålet, motivera högre lönekrav med att de behövs för att det ska bli reallöneökningar. Under 2009 hänvisade många arbetsgivare till den låga inflationstakten när de begärde omförhandlingar och sänkningar av lönenivåerna för 2009. Den låga inflationen användes också som argument för låga löneökningar av arbetsgivare inför förhandlingarna 2010.

Inför 2011 och 2012 års förhandlingar har situationen varit den omvända. KPI kommer under 2011 att hamna runt tre procent och alla prognoser för 2012 som gjordes före sommarens finansiella turbulens låg klart över två procent. Det skulle kunna användas som argument av de fackliga organisationerna för att kräva högre löneökningar.

Att KPI var så låg under 2009 och 2010 berodde till stor del på Riksbankens räntesänkningar. På motsvarande sätt är det nu Riksbanken räntehöjningar som höjt KPI 2011.

Riksbankens avsikt med räntejusteringarna är att få inflationen att hamna omkring två procent. Det olyckliga är att Riksbankens räntejusteringar kortsiktigt får den helt motsatta effekten. När inflationen förväntas överstiga målet höjer Riksbanken räntan och den omedelbara effekten blir att inflationen blir ännu högre. Skulle parterna på arbetsmarknaden agera på ett sätt som innebär att de träffar löneavtal på högre nivå därför att Riksbanken höjer sin ränta och på lägre nivå därför att Riksbanken sänker sin ränta så skulle det ge Riksbanken motiv för ytterligare räntehöjningar respektive räntesänkningar. Vi skulle få pris- och lönespiraler.

Riksbankens räntejusteringar påverkar inte löneutrymmet. Facken inom industrin bör därför behålla sitt förhållningssätt från tidigare avtalsrörelser och utgå från att Riksbanken gör sitt jobb och att inflationen hamnar runt två procent.

Löneökningstakten, inflationsmålet och sysselsättningen

Som framgår av kapitel 4 Inflationen är det "underliggande inflationstrycket" i svensk ekonomi idag på en nivå som ligger under det som genererar en inflation runt Riksbankens mål. Räntan är också låg.

Inflationsmålet är idag förenligt med att näringslivets förädlingsvärdepriser ökar med omkring 1,5 procent. Därtill skapas ett löneutrymme motsvarande produktivitetsökningen i hela näringslivet. Vad detta utrymme exakt är vet man först i efterhand men de flesta bedömningar ligger inom ett intervall av 2-2,5 procent. Det skulle indikera ett löneutrymme på mellan 3,5-4 procent.

Det är många faktorer som påverkar Riksbankens räntesättning men om löneökningarna blir högre än vad ovan angivna intervall kan Riksbanken komma att höja räntan på grund av att löneökningarna kan "hota" inflationsmålet. Därmed skulle också sysselsättningen bli lägre.

Om Riksbanken bedömer att resursutnyttjande i svensk ekonomi är lågt, vilket i dagsläget är uppenbart, ska de föra en expansiv penningpolitik. Så länge löneökningstakten inte överstiger det ovan indikerade löneutrymmet ska Riksbanken fortsätta föra en expansiv penningpolitik. Med det ränteläge som gäller idag skulle det kunna bli svårt för Riksbanken att föra en tillräckligt expansiv penningpolitik om löneökningstakten blir för låg.

Åtgärder för att sänka "jämviktsarbetslösheten"

Konjunkturinstitutet gör i sin lönebildningsrapport bedömningen att produktivitetens utvecklingen i näringslivet långsiktigt håller sig omkring 2,3 procent. Det är en inte särskilt sofistikerad beräkning som ligger bakom denna uppskattning. Konjunkturinstitutet antar helt enkelt att produktivitetens utvecklingen under de kommande åren kommer att vara lika stor som den varit i genomsnitt under period från 1980 fram till idag. Enligt Konjunkturinstitutet skulle en sådan produktivitetens utveckling ge ett löneutrymme på omkring 3,6 procent.

Konjunkturinstitutet hävdar dessutom, stödda på en modellkörning, att om lönerna under 2012 och 2013 ökar med 3,1 procent per år istället för 3,6 procent skulle arbetslösheten sänkas till 5 procent men om löneökningstakten inte sänktes med 0,5 procent per år så skulle den så kallade jämviktsarbetslösheten bita sig fast vid sex procent.

Kanske gick Konjunkturinstitutet lite väl långt med sina ”modellkörningar” i årets lönebildningsrapport. Den här gången har de fått utstå kraftig kritik också från ekonomhåll. Exempelvis skriver Industrins ekonomiska råd, i sin rapport inför avtalsrörelsen, följande; ”Konjunkturinstitutets slutsats i lönebildningsrapporten att en skillnad i lönenivå år 2014 på en dryg procentenhet skulle sänka jämviktsarbetslösheten från 6,2 till 5 procent ter sig inte övertygande i en fråga som i grunden handlar om strukturella matchningsproblem på arbetsmarknaden.”

Som vi konstaterar i kapitel 5 finns det mycket som tyder på att gruppen arbetslösa som har svårare att få ett nytt arbete ökar. För att varaktigt få ner arbetslöshetsnivåerna krävs omfattande utbildningssatsningar, framför allt riktat gentemot de grupper av arbetslösa som har en kortare och bristfällig utbildning. Det kan förbättra matchningen på svensk arbetsmarknad och leda till varaktigt lägre arbetslöshet (sänkt jämviktsarbetslöshet).

Konkurrenskraften

I Kapitel 3 görs bedömningen att svensk industris konkurrenskraft inte försämrats efter finanskrisen, snarare kanske stärkts något. Industriproduktionen har återhämtat sig efter finanskrisen akuta skeden hösten 2008 och 2009. Svensk industri visar generellt sett upp en god intjänandeförmåga. Vinstläget är tillfredställande och konkurrenskraften god på de internationella marknaderna. Samtidigt finns ett fortsatt behov av att skapa förutsättningar för en fortsatt industriell expansion efter det tapp som gjordes under finanskrisen. Industrins investeringar i människor, maskiner och nya marknader måste öka ytterligare. Detta för att långsiktigt säkra en god reallöneutveckling.

Av kapitel 3 och 6 framgår att löner och arbetskraftskostnader har ökat något snabbare Sverige än i Europa (konkurrensvägt snitt). Samtidigt har produktivitetens utvecklingen i Sverige varit något högre. Det har bidragit till att reallöneutvecklingen i Sverige har varit bättre än i Europa i genomsnitt. Vår bedömning är att löner och arbetskraftskostnader även framöver kan öka något snabbare än vad riktmärket ”I takt med Europa” indikerar.

Lönebildningen för samhällsekonomisk stabilitet

Svängningarna i den ekonomiska utvecklingen och i olika prognosmakares bedömningar har tilltagit markant under senare år. Det innebär att osäkerheten om utvecklingen i närtid blivit större. Det innebär inte att löneökningstrymmet blir mindre. Däremot blir det mer vanskligt att låta konjunkturläget precis vid avtalstillfället vara avgörande för löneavtalens utformning. Skulle parterna låta dessa kortsiktiga fluktuationer i utfallsdata och prognoser få stor betydelse för löneavtalen skulle parterna med all sannolikhet bidra till en ökad instabilitet.

Facken inom industrin intog redan i början av sitt samarbete en rad förhållningssätt som varit vägledande för fackens agerande. Dit hör de redan tidigare refererade förhållningssätten angående tillfälliga fluktuationer i inflation, ränta och växelkurser. Bedömningarna av löneutrymmet bör aldrig ske utifrån tillfälliga svängningar, exempelvis i pris- och produktivitetens utveckling, utan ta sin utgångspunkt i utvecklingen över flera år. När svängningarna nu tilltar är det ännu viktigare att parterna söker vägledning i de långsiktiga trenderna. På så sätt kan lönebildningen bidra till att stabilisera de samhällsekonomiska förutsättningarna.

Lönebildning för ökad trygghet och omställningsförmåga

Sveriges stora omvärldsberoende och de snabba kasten i världsekonomin ökar risken för obehagliga överraskningar. Det är en viktig lärdom av finanskrisen. Det är uppenbart att vi inte var tillräckligt väl rustade för att möta denna situation som uppstod under finanskrisen. Företagen agerar nu på olika sätt för att vara bättre förberedda om en liknande situation uppträder igen.

Men det är inte bara företagen som möter en osäkrare framtid. Det gör också de anställda. Det kräver ett långsiktigt arbetet med att stärka inkomstskydd och utbildningsmöjligheterna vid plötsliga verksamhetsförändringar måste förbättras. Tryggheten och stödet för förnyelse och omställning måste förstärkas, inte urholkas. För att möta de nya utmaningar som globaliseringen och den finansiella instabiliteten för med sig krävs politiska åtgärder på både nationell och global nivå. Dagens situation är också uppfordrande på industriavtalets parter.

1.3 Slutsatser

Vår första slutsats är att parterna på svensk arbetsmarknad bör hålla fast vid den modell för lönebildning och lönenormering som vuxit fram efter Industriavtalets tillkomst. Det innebär att parterna inom industrin bör träffa de första normerande avtalen baserat på industrins konkurrenskraft och breda samhällsekonomiska hänsyn. Dessa avtal bör sedan ha en normerande effekt på kommande avtal under första halvåret 2012.

Vår andra slutsats är att en bedömning av löneutrymmet bör ske utifrån den långsiktiga utvecklingen av centrala faktorer såsom pris- och produktivitetsutvecklingen samt det internationella avkastningskravet.

Vår tredje slutsats är att den långsiktiga pris och produktivitetsutvecklingen indikerar ett löneutrymme på mellan 3,5 och 4 procent.

Vår fjärde slutsats är att svensk industris konkurrenskraft inte har försämrats under senare år. Produktivitetsutvecklingen i svensk industri fortsätter att vara något högre än i våra viktigaste konkurrentländer i Europa. Det motiverar att lönerna ökar något snabbare än vad riktmärket "I takt med Europa" indikerar.

Vår femte slutsats är att för att varaktigt få ner arbetslöshetsnivåerna till de nivåer som rådde före finanskrisen krävs omfattande utbildningssatsningar framför allt riktat gentemot de grupper av arbetslösa som har en kortare och bristfällig utbildning. Parterna kan och bör satsa betydligt mer på kompetensutveckling för att kunna möta den arbetskraftsbrist som vi redan ser tendenser till. Men därutöver behövs kraftfulla och massiva satsningar inom arbetsmarknadspolitikens och utbildningspolitikens områden.

Dessa slutsatser medför att det finns goda förutsättningar för reala löneökningar under de kommande åren. För att säkra att det blir reala löneökningar behöver löneökningarna var högre än de var i den senaste avtalsrörelsen. En löneökningstakt i närheten av den långsiktiga trenden kan kombinera reala löneökningar med kraven på bibehållen stark konkurrenskraft. En löneökningstakt i närheten av den långsiktiga trenden är också väl förenlig med Riksbankens inflationsmål och utgör inget hinder för Riksbanken att föra en mer expansiv penningpolitik.

2. Omvärlden och Sveriges ekonomiska utveckling

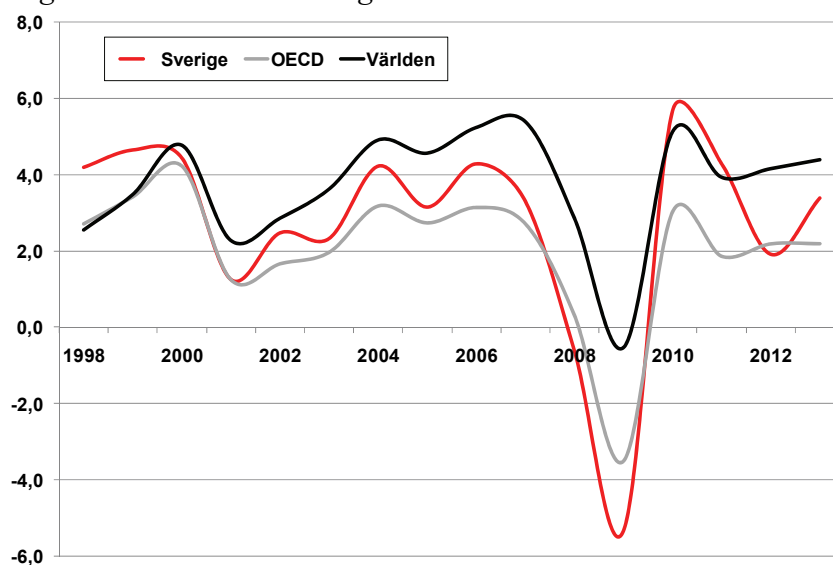
Svensk ekonomi är mycket beroende av utvecklingen i omvärlden. När tillväxten är hög i omvärlden ökar också efterfrågan på varor och tjänster producerade i Sverige. Ökad tillväxt i omvärlden drar med sig den svenska ekonomin. På samma sätt påverkas den svenska ekonomin av lägre tillväxt, kriser och problem i den ekonomiska utvecklingen i vår omvärld.

I kapitel 2 beskrivs den ekonomiska utvecklingen i omvärlden och den svenska ekonomiska utvecklingen i stort. Den tidsperiod vi fokuserar på är åren närmast före finanskrisen och fram till idag, samt prognoser för de närmaste ett till två åren. Kapitlet innehåller inga egna konjunkturprognoser. Vår främsta källa är Konjunkturinstitutet.

2.1 Internationell utblick

Finanskrisen medförde ett kraftigt fall i den globala tillväxten. Från att under perioden 2004-2007 ökat med i genomsnitt 5 procent per år föll tillväxten helt ihop och hamnade på -0,5 procent 2009. Motsvarande utveckling för OECD-området var att en tillväxttakt på omkring 3 procent under perioden 2004-2007 förbyttes i en minskning av BNP med 3,5 procent 2009. Sverige hade under hela perioden 2001-2007 en högre tillväxttakt än OECD-området men drabbades ännu hårdare av efterfrågefallet till följd av finanskrisen.

Diagram 2.1 BNP-utveckling 1998-2013

Källa: Konjunkturinstitutet

Centralbanker och regeringar runt om i världen svarade på finanskrisen med en expansiv penning- och finanspolitik. Åtgärderna hade en omfattning långt utöver vad som någonsin tidigare genomförts. Världens ekonomier svarade också på dessa stimulanser och BNP för hela världen steg på nytt med 5 procent 2010 och beräknas öka med omkring 4 procent 2011. Tillväxten i OECD-länderna blev runt 3 procent 2010 och beräknas hamna runt 2 procent 2011.

Många prognosmissar

Jämför man i efterhand utvecklingen av BNP-tillväxten med de prognoser som olika prognosinstitut gjort kan man konstatera att prognosmakarna haft svårt att hänga med i

svängarna. Fram till mitten av 2009 blev prognoserna bara dysterare. Därefter har de blivit allt mer positiva fram till sommaren 2011. Exempelvis spådde Konjunkturinstitutet i juni 2009 att tillväxten i världen skulle bli 2 procent 2010 och 3,6 procent 2011. Utfallet blev runt 5 procent för 2010 och lär bli omkring 4 procent 2011.

Svängningarna i prognoserna över den svenska ekonomins utveckling har varit ännu större. Konjunkturinstitutets prognos i juni 2009 för den svenska tillväxten var att BNP skulle öka med 0,5 procent 2010 och 2,5 procent 2011. Därefter har prognoserna bara blivit bättre fram till sommaren 2011. Utfallet blev 5,7 procent för 2010 och lär bli mellan 4,0 och 4,5 procent för 2011.

Snabbare och kraftigare återhämtning än förväntat

Generellt sett återhämtade sig världens ekonomier snabbare efter finanskrisens akuta fas än vad de flesta bedömare trodde, även om det finns variationer. Länder vars finansiella sektor drabbades hårdare och länder där bostadspriserna sjunkit kraftigt har klarat sig sämre. Därtill kommer att länder med svaga statsfinanser har ett svårare läge idag. Finanskrisen skapade ett antal problem och blottade samtidigt problem som funnits redan sedan tidigare i många länders ekonomier.

Ny fas - svagare tillväxt – dämpade förväntningar

Under våren och sommaren 2011 har olika händelser och ny statistik över ekonomiernas utveckling lett till försämrade utsikter för den ekonomiska utvecklingen. Exempel på negativa händelser är naturkatastrofen i Japan som pressade tillbaka aktivitetsnivån i landet, oroligheterna i Mellanöstern och dess påverkan på oljepriset, den växande oron över budgetunderskott och statsskulder i Sydeuropa.

Från och med andra kvartalet 2011 började allt mer statistik komma som pekade mot en svagare utveckling. Utfallen har genomgående legat på lägre nivåer än förväntat. Nu finns statistik som visar att tillväxten i USA och i euroområdet har sjunkit sedan i våras. En tydlig nedväxling av ökningstakten har skett. Tillväxtrekylen som kom i flera länder efter fallet 2009 är över. Olika konjunkturbarometrar och så kallade förväntningsindikatorer visar på lägre tillväxttal. Industrins inköpschefsindex har fallit förhållandevis snabbt runt om i världen och ligger i dag på en genomsnittsnivå som indikerar en svag expansion.

Problemen med budgetunderskott och stora statskulder i ett antal sydeuropeiska länder har lett till en osäkerhet om eurosamarbetets framtid. De politiska svårigheterna i USA om att enas om en höjning av det statliga skuldtaket och att presentera en trovärdig plan för förbättring av statsfinanserna har också bidragit till oro på världens finansiella marknader. Det finns också en ökad insikt om att en del stora banker i Västeuropa har problem med sin korta finansiering.

De försämrade tillväxtutsikterna och den tilltagande finansiella oron har under den allra senaste tiden resulterat i snabbt fallande börskurser runt om i världen. Det kan i sin tur påverka företagens investeringsvilja och hushållens konsumtionsvilja. Den privata skuldskris som finanskrisen medförde har nu kompletterats med en offentlig. Många staters kostnader för att rädda privat finansiella institutioner och en expansiv finanspolitik i syfte att dämpa fallet i sysselsättningen har lett till stora problem med de offentliga finanserna.

Fortsatt hög tillväxt i tillväxtländerna

Utvecklingen i tillväxtländerna skiljer sig markant från den i västvärlden. I Kina har tillväxten överraskat positivt samtidigt som inflationen har tagit ytterligare fart. Styrrän-
tor har höjts i flera länder i syfte att kyla av en snabbväxande ekonomi. Utan Asien och
Sydamerikas tillväxt hade den globala ekonomin vuxit mycket långsammare, men de
står inte immuna om tillväxten i västvärlden skulle närma sig noll. Frågan är också om
Kina skulle kunna ikläda sig rollen som världsekonomins draglok på det sätt landet
gjorde efter Lehman Brothers 2008.

Något långsammare tillväxt 2012

Konjunkturinstitutet har i sin senaste prognos över svensk och global ekonomi tagit
hänsyn till den senaste tidens finansiella turbulens. Deras bedömning av tillväxten i
världen framgår av tabell 2.1. Den globala tillväxtprognosen har sänkts något i förhål-
lande till juniprognosen. För hela världen har BNP reviderats ner med tre-fyra tiondelar.

Tabell 2.1 Global tillväxt och KPI-inflation 2010-2012.

	BNP			KPI		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012
USA	3,0	1,7	2,0	1,6	2,9	1,6
Japan	4,0	-0,3	2,7	-0,7	0,2	0,3
Euroområdet	1,7	1,7	1,2	1,6	2,4	1,4
Tyskland	3,5	2,9	1,4	1,2	2,3	1,4
OECD	3,0	1,9	2,2	1,9	2,7	1,7
Kina	10,3	9,1	8,9	3,3	5,3	4,0
Världen	5,1	3,9	4,2	3,7	4,7	3,6

Källa: Konjunkturinstitutet

Det innebär att världens BNP förväntas växa med 3,9 procent i år och med 4,2 procent
2012 och 4,4 procent 2013. Riksbankens prognos för 2012 och 2013 är marginellt lägre
3,9 respektive 4,2 procent.

Justeringen är större för västvärlden än för hela världen. Det hänger till stor del samman
med behoven av finanspolitiska åtstramningar på grund av problemen med statsfinan-
serna. För hela OECD-området har Konjunkturinstitutet reviderat ned tillväxten med
0,5-0,6 procentenheter per år för 2011 och 2012. Prognosen för OECD-området är nu
1,9 respektive 2,2 procent för 2011 och 2012. Riksbankens bedömning är att tillväxten i
OECD-området blir något högre, 2,1 respektive 2,6 procent för 2012 och 2013. Infla-
tionsprognoserna har generellt sett inte påverkats lika mycket som BNP-tillväxten. Ef-
tersom aktiviteten i ekonomin blir något svagare har prisökningstakten reviderats ned
något i många länder och områden.

Riskerna för en sämre utveckling

De finansiella marknaderna misstror ett antal länders förmåga att komma tillrätta med
stora budgetunderskott och växande statsskulder. För att återvinna de finansiella mark-
nadernas förtroende krävs att de politiska systemen förmår driva igenom besparingar
och skattechöjningar. Lika viktigt är att få till stånd en tillväxt i dessa länder. När till-
växtutsikterna sjunker förvärras problemen med statsfinanserna. Svårigheterna att
åstadkomma nödvändiga beslut har resulterat i kraftiga reaktioner på de finansiella
marknaderna.

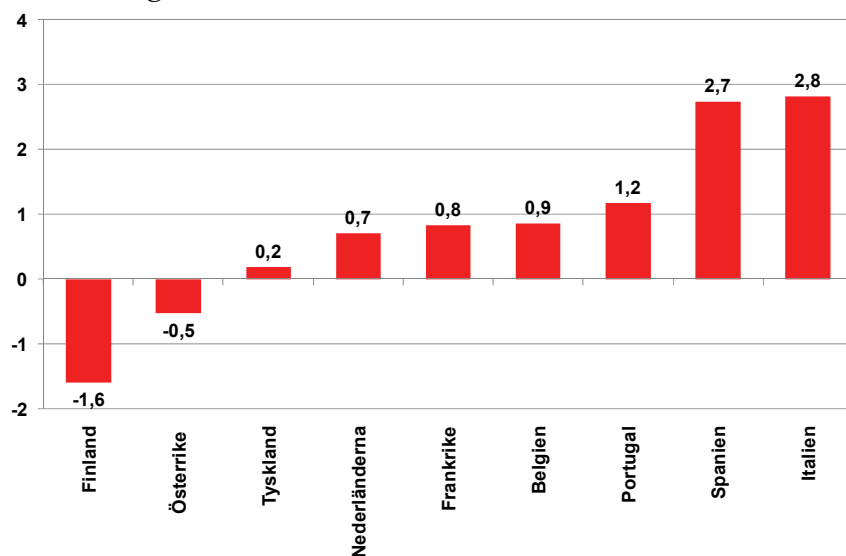
Utvecklingen i de sydeuropeiska länderna har lett till att en fråga som tidigare närmast ansetts vara av akademisk karaktär blivit en realitet: kan eurosamarbetet komma att spricka? De största riskerna för en ännu sämre utveckling framöver ligger sannolikt i om osäkerheten om eurosamarbetet fortsätter att påverka de finansiella marknaderna. Den finansiella oron kan då sprida sig till fler länder med svaga statsbudgetar och stora underskott, med fortsatt turbulens och realekonomiska försvagningar som konsekvens. Även om det inte är särskilt troligt skulle detta kunna leda till att delar av banksektorn får stora problem och att vi med detta skulle närma oss en situation som under 2008-2009.

Ett problem med läget idag jämfört med det då finanskrisen bröt ut är att den ekonomisk-politiska verktygslådan nästan är tom. Styrräntorna är redan rekordlåga och finanspolitiska stimulanser i en situation med redan stora budgetunderskott kan slå tillbaka i form av ökad oro och finansiell turbulens.

2.2 Euroområdet i otakt

Till statsskuldproblematiken i de sydeuropeiska länderna kommer att ländernas konkurrenssituation har försämrats jämfört med andra länder inom euroområdet. Ett mått på konkurrenskraften är utvecklingen av enhetsarbetskostnaden. Diagram 2.2 visar den genomsnittliga utvecklingen av enhetsarbetskostnaden i några utvalda euroländer under perioden 1998-2010.

Diagram 2.2 Enhetsarbetskostnad inom industrin i utvalda euroländer, årlig procentuell utveckling, 1998-2010

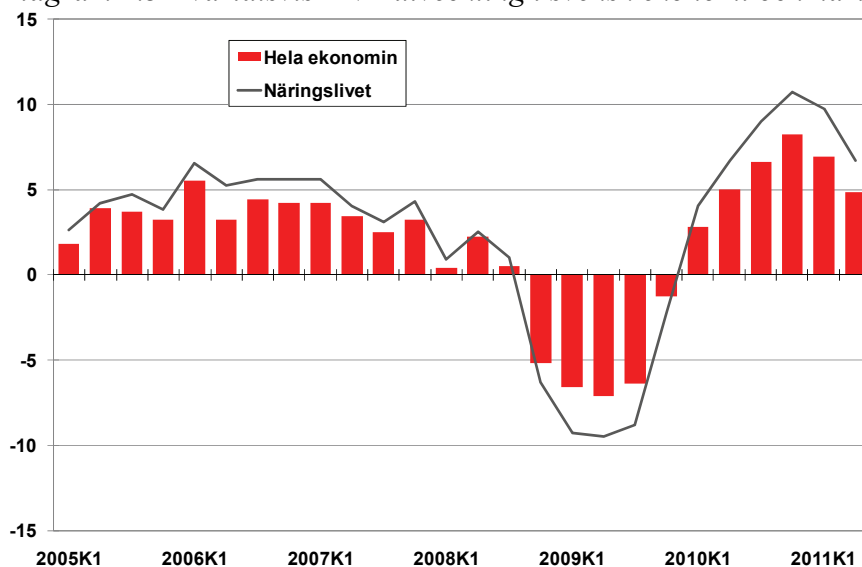
Källa: Eurostat LCI, ECB, egna beräkningar

En ökning av enhetsarbetskostnaden jämfört med andra länder innebär ett försämrat kostnadsmässigt konkurrensläge. Spanien och Italien har haft den i särklass högsta ökningen av enhetsarbetskostnaden av dessa länder sedan 1998. Även Portugal har haft en hög ökning. Jämfört med utvecklingen i Tyskland är skillnaden stor. Det här innebär att de sydeuropeiska länderna har en försämrad konkurrenssituation vilket är en ytterligare faktor som försvårar framtida tillväxt.

2.3 Konjunkturläge i Sverige

I spåren av finanskrisen 2008 minskade Sveriges BNP med drygt 5 procent under 2009. Som framgår av diagram 2.3 nedan var det sämsta kvartalet det andra under 2009. Under hela 2010 ökade tillväxten allt mer. Utvecklingen kulminerade i slutet av 2010, då den kvartalsvisa tillväxten var mycket hög. Så höga ökningstal är inte möjliga att bibehålla under någon längre tid. Under de två första kvartalen 2011 är tillväxttakten inte på samma höga nivå men det är en fortsatt gynnsam utveckling.

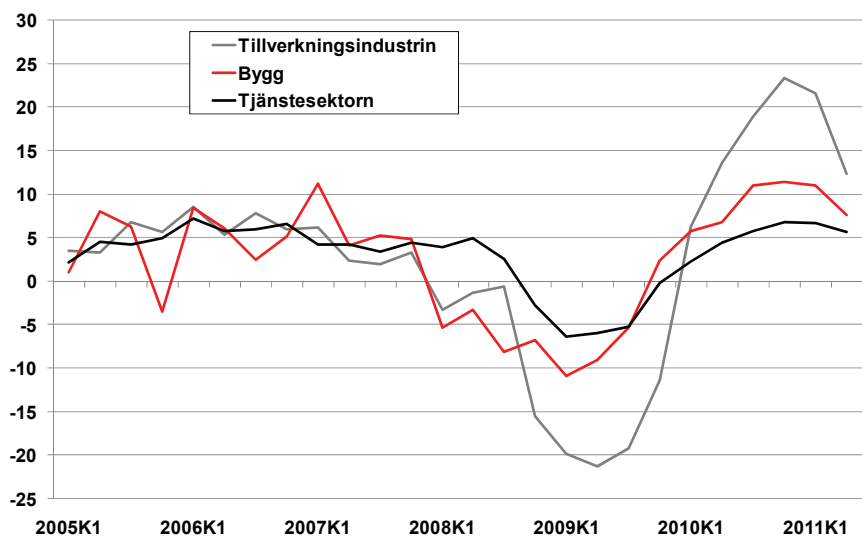
Diagram 2.3 Kvartalsvis BNP-utveckling i svensk ekonomi och näringsliv

Källa: SCB

Produktionen minskade inom stora delar av den svenska ekonomin i spåren av finanskrisen 2008, men framför allt blev finanskrisen en industrikris. Under 2009 minskade industriproduktionen med närmare 20 procent. Detta var den främsta förklaringen till varför BNP minskade så kraftigt. Rekylen var emellertid nästan lika stark under 2010. Då ökade industriproduktionen med 16 procent.

Diagram 2.4 Kvartalsvis tillväxt i olika delar av svensk ekonomi

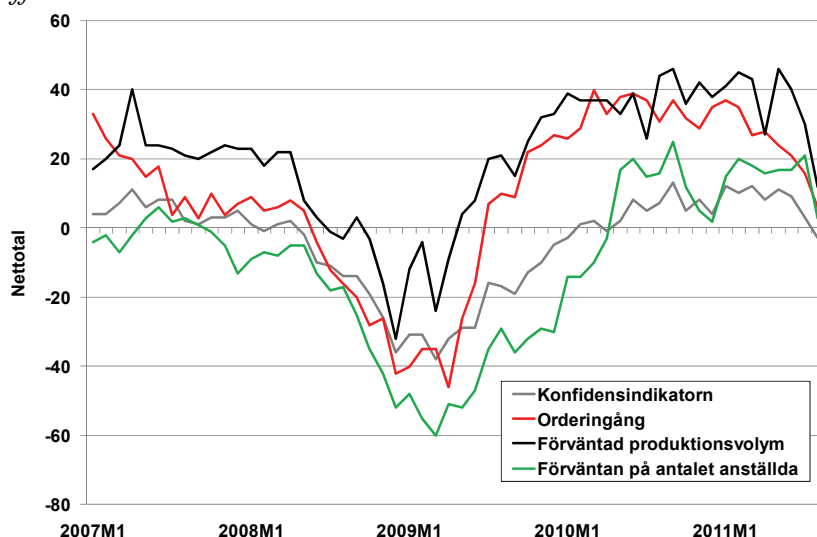
Källa: SCB

Under årets första kvartal uppgick tillväxten till drygt 20 procent i förhållande till samma kvartal föregående år. Enligt preliminär andrakvartalsstatistik ökade industriproduktionen med över 10 procent.

I ett initialt skede av finanskrisen föll produktionen inom byggsektorn snabbt, men återhämtningen inleddes redan första hälften av 2009 och tillväxten har därefter varit hög om än något långsammare under de senaste kvartalen. Även produktionen inom tjänstesektorn påverkades av finanskrisen men effekterna blev mer begränsade.

Produktionen inom industrin ökade snabbt från inledningen av 2010 och fram till sommaren 2011. Konjunkturinstitutets företagsbarometer visar att stämningläget nu har försämrats. Den sammantagna indikatorn visar att andelen industriföretag som bedömer att den positiva utvecklingen kommer att fortsätta i minst samma takt har minskat och låg i augusti för första gången sedan april 2010 under nollstrecket. De olika delkomponenterna i indikatorn pekar i samma riktning: förväntningarna om den framtida produktionen och antalet anställda har skruvats ned, vilket i båda fallen sannolikt är en funktion av att orderingsgången har minskat.

Diagram 2.5 KI:s företagsbarometer, industrin, jan 2007-aug 2011, netttotal, justerade siffror

Källa: Konjunkturinstitutet

Annan statistik under de senaste månaderna pekar i samma riktning. Inköpschefsindex för industrin och SCB:s statistik över industrins orderingsgång pekar på en nedgång. Mot denna bakgrund har Konjunkturinstitutet reviderat ned sin prognos över industriproduktionen under 2011 och 2012. I år väntas industriproduktionen öka med 10,4 procent och nästa år med 3,6 procent.

Svensk ekonomi förväntas i år växa med 4,3 procent enligt Konjunkturinstitutet. Det är en snabb ökningstakt i förhållande till andra länder och i förhållande till den långsiktiga trenden. Under loppet av 2011 mattas tillväxten av. Det påverkar 2012 års tillväxt negativt. Konjunkturinstitutet justerade i sin augustiprognos ned tillväxten för Sverige år 2012 från omkring 3 procent till omkring 2 procent. Orsaken till nedjusteringen är framför allt den effekt som den senaste tidens finansiella turbulens förväntas ha på omvärldens efterfrågan på svenska industriprodukter, hushållens konsumtionsvilja och företagens investeringsvilja.

För år 2012 väntas tillväxten uppgå till 1,9 procent. Om man kalenderkorrigerar, och tar hänsyn till att nästa år innehåller relativt få arbetsdagar, blir BNP-tillväxten 2,3 procent. Det är den ökningstakt som bäst avspeglar den faktiska aktiviteten i svensk ekonomi.

Tabell 2.2 Prognos för svensk ekonomi, miljarder kronor år 2010, årlig ökning respektive år

	2010	2010	2011	2012
BNP	3306	5,7	4,3	1,9
BNP, kalenderkorrigerad		5,4	4,3	2,3
Hushållens konsumtionsutgifter	1601	3,4	2,0	2,6
Offentliga konsumtionsutgifter	898	2,5	1,2	0,0
Investeringar	591	7,1	8,0	6,6
Export	1652	11,0	8,2	4,9
Import	1457	12,8	7,5	4,7
Bytesbalans	205	6,2	5,7	6,1
Arbetskostnad i näringslivet		-0,7	3,8	3,7

Källa: Konjunkturinstitutet

Försvagningen av den svensk ekonomi avspeglar sig i fler av försörjningsbalansens poster (tabell 2.2). Hushållens konsumtion, den offentliga konsumtionen och investeringarna förväntas öka långsammare under 2012 än under 2010 och 2011. Den svagare utvecklingstakten är en nedgång som sker från en hög nivå. Det handlar inte om att hushållens konsumtion eller investeringarna kommer att minska, utan om en långsammare ökningstakt. Investeringarna förväntas öka med 6,6 procent.

Den mest sannolika bedömningen är, enligt Konjunkturinstitutet, att den finansiella turbulensen avtar under hösten och att förtroendet successivt stärks under 2012. Det medför att företag och hushåll i omvärlden får tillbaka sin vilja att konsumera och investera. Det innebär i sin tur att efterfrågan på svenska exportprodukter ökar och att hushållens konsumtionsvilja stärks. Mot den bakgrunden bedömer Konjunkturinstitutet att svensk BNP-tillväxt under 2013 kommer att uppgå till 3,4 procent. Riksbanken gör bedömningen att BNP ökar med 2,1 procent 2012 och 2,4 procent 2013¹.

Bakom denna förhållandevis positiva utveckling döljer sig emellertid risken att utvecklingen blir betydligt sämre. Det mest uppenbara är att skuldskrisen i euroområdet förvärras och att en fortsatt finansiell turbulens och åtstramande finanspolitik fördjupar nedgången på kort sikt och förlänger perioden med svag ekonomisk tillväxt. Konjunkturinstitutet benämner den svenska utvecklingen framöver som att återhämtningen tar en paus under några kvartal, men att vi kommer att se en mer gynnsam utveckling framöver och att den underliggande tillväxtkraften i svensk ekonomi är stark.

2.4 Sammanfattning

Efter finanskrisens akuta skede återhämtade sig världsekonomin snabbare och tillväxten blev högre än många förutspått. Det ledde till att prognosmakare och olika aktörer på exempelvis aktiemarknaderna successivt in-tecknade en allt högre tillväxt.

Under sommaren 2011 har dessa, förmodligen överoptimistiska förväntningar, fått sig en knäck. När förväntningar om den framtida tillväxten reviderades ned blottades på nytt svagheter i olika länders ekonomier. Konsekvensen har blivit en tilltagande oro

¹ Riksbankens penningpolitiska uppföljning september 2011, kalenderdagskorrigerad BNP tillväxt

på de finansiella marknaderna.

Den finansiella oron under sommaren 2011 har gjort att återhämtningen i OECD-området har mattats av.

Även i Sverige har återhämtningen dämpats. Tillväxten väntas fortfarande öka men det kommer att ske i en lägre takt än man tidigare trott, framför allt för 2012.

Tillväxttakten i ”tillväxtländerna” skiljer sig markant från den i västvärlden och förväntas vara fortsatt hög under de kommande åren.

Skuldproblematiken i USA och delar av euroområdet har resulterat i stor oro på de finansiella marknaderna. Det är här de största riskerna för en sämre utveckling framöver ligger. Den finansiella oron kan sprida sig till fler länder, med fortsatt ekonomisk turbulens och realekonomiska försvagningar som konsekvens.

3. Industrins konkurrenskraft

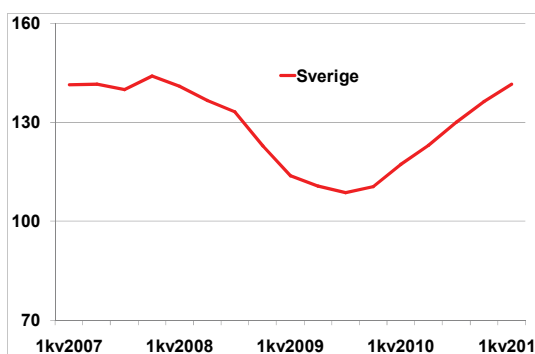
Svensk industris konkurrenskraft har en avgörande inverkan på den svenska ekonomins utveckling. Välfärdsnivån beror i hög utsträckning på hur svensktillverkade produkter värderas på de internationellt konkurrensutsatta marknaderna, i Sverige och utomlands.

De speciella ekonomiska förutsättningar som råder för den internationellt konkurrensutsatta sektorn motiverar att denna sektor har en särställning i lönebildningen i Sverige. Exempelvis har företag i denna sektor små möjligheter att vältra över kostnaderna på andra utan att förlora konkurrenskraft. Det är inom denna sektor som de första avtalen ska träffas. Avtal vars kostnader sedan bör bli normerande för resten av arbetsmarknaden.

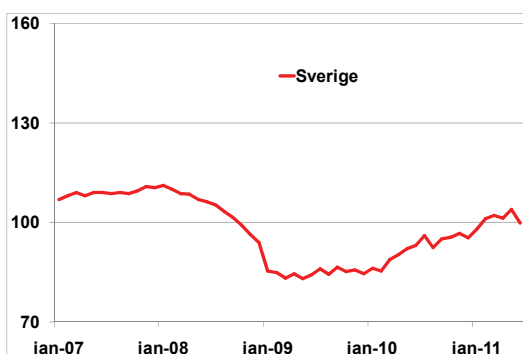
I Kapitel 3 Industrins konkurrenskraft görs en bedömning av hur den svenska industris konkurrenskraft utvecklats under senare tid. För att göra bedömningen studeras ett antal indikatorer på konkurrenskraft. Den tidsperiod som står i fokus är åren innan finanskrisen fram till idag. Jämförelsen görs framför allt med våra viktigaste konkurrentländer i Europa.

3.1 Industriproduktionen

Diagram 3.1 Industriproduktionen i Sverige

Källa: SCB Nationalräkenskaper

Källa: SCB Industriproduktionsindex

Data över utvecklingen av industriproduktionen finns dels i SCB:s Nationalräkenskaper (NR) och del i SCB:s industriproduktionsindex. Båda källorna visar hur industriproduktionen föll dramatiskt under finanskrisen akuta skeden. Från toppnoteringen kring årsskiftet 2007/2008 minskade industriproduktionen med nästan en fjärdedel. Större delen av fallet inträffade under loppet av några månader, från oktober 2008 till mars 2009. Det var en extrem snabb och kraftig nedgång som saknar motsvarighet i modern tid.

Nedgången upphörde under andra kvartalet 2009 och produktionsnivån planade ut på en låg nivå. Kring årsskiftet 2009/2010 började industriproduktionen stiga och steg sedan kraftigt under 2010 och är nu, enligt NR, tillbaka på ungefär samma nivå som kring årsskiftet 2007/2008. Preliminära utfallssiffror för andra kvartalet 2011 visar på en fortsatt ökning av industriproduktionen, plus 13 procent mellan andra kvartalet 2010 och andra kvartalet 2011. Dessa siffror lär dock dras ner av utfallet i juni som inte fanns klart när de preliminära siffrorna för andra kvartalet sammanställdes.

Enligt SCB:s industriproduktionsindex är industriproduktionen ännu inte tillbaka på nivån före krisen. I vår bedömning använder vi främst nationalräkenskaperna vars beräkningar är mer omfattande än de som görs i industriproduktionsindex.²

Sverige är ett av de länder där industriproduktionen föll mest. Men industriproduktionen föll kraftigt i de flesta länder och i vissa länder även med mer än i Sverige. På följande sidor görs en genomgång av hur industriproduktionen utvecklats i ett antal länder. Diagrammen i vänsterspalten bygger på data från ländernas nationalräkenskaper (NR) och data i diagrammen i högerspalten på industriproduktionsindex.

Europa

Jämfört med Europa som helhet blev fallet i industriproduktionen i Sverige större, samtidigt har återhämtningen varit starkare. Enligt NR har återhämtning för svensk industri varit klart bättre.

Norden

Om jämförelsen görs med övriga länder i Norden kan man konstatera att Finland fick uppleva en ännu kraftigare minskning av industriproduktionen. Norge drabbades inte särskilt hårt och även i Danmark blev minskningen mindre än den svenska och finska. Sverige har sedan haft den starkaste återhämtningen.

Tyskland, Storbritannien och Frankrike

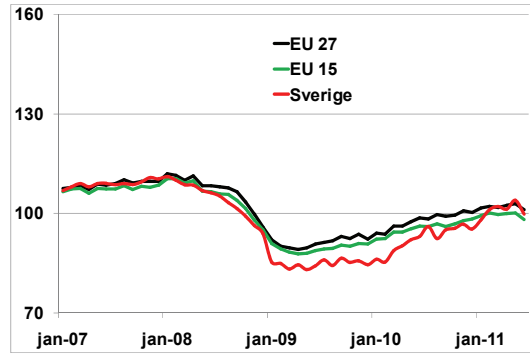
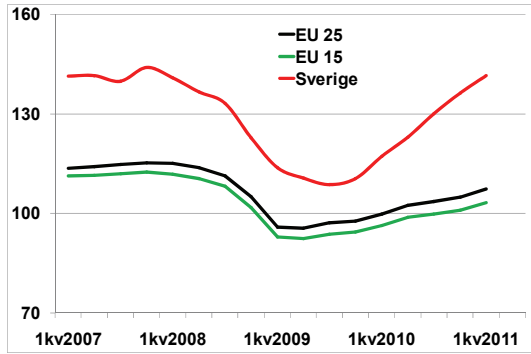
Jämfört med Storbritannien och Frankrike var det svenska raset större. Samtidigt har återhämtningen varit betydligt starkare i Sverige. Jämförelsen med Tyskland faller lite olika ut beroende på vilken källa som används. Enligt båda källorna var minskningen av industriproduktionen större i både Sverige och Tyskland, jämfört med Frankrike och Storbritannien. Båda källorna visar också på en starkare återhämtning i Sverige och Tyskland. Enligt NR har Sverige haft en starkare återhämtning än Tyskland, enligt industriproduktionsindex är det tvärtom.

Sydeuropa och Irland

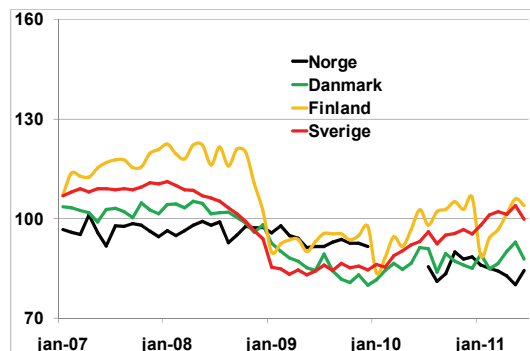
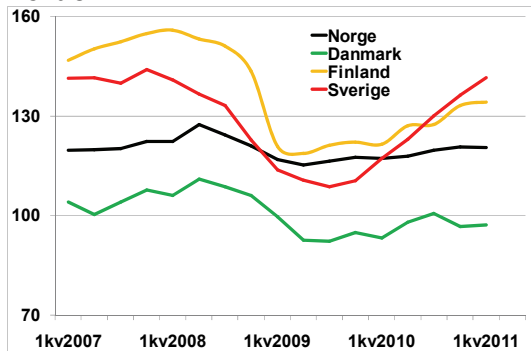
Utvecklingen för länderna i Sydeuropa avviker. Industriproduktionen faller kraftigt i Spanien, Portugal, Italien och Grekland. Det gäller också flertalet övriga länder. Där emot går återhämtningen i dessa länder betydligt trögare. Det kan vara en indikator på att industrin i dessa länder har tappat i konkurrenskraft gentemot övriga Europa. Utvecklingen i Irland är annorlunda. Finanskrisen slog hårt mot Irland men det tycks som den irländska industrins konkurrenskraft fortfarande är god. Det ger bättre förutsättningar för en framtida tillväxt.

² Det finns flera skillnader mellan NR och industriproduktionsindex. Bl.a. mäter NR både varu- och tjänstproduktion (index bara varor), justerar för lagerförändringar och tar hänsyn till förändringar av input. Bägge måtten är fastprisberäknade men använder olika prisindex. Industriproduktionsindex mäter leveranser.

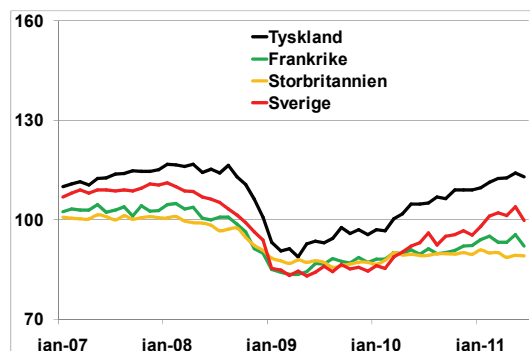
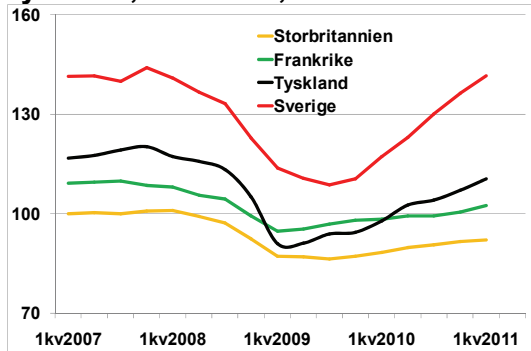
EU

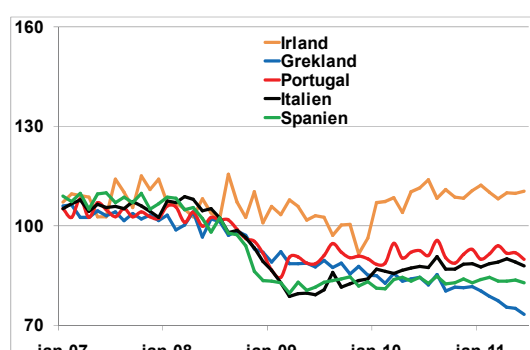
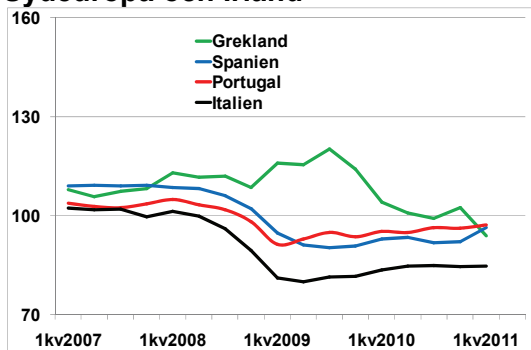
Norden

Tyskland, Frankrike, Storbritannien

Sydeuropa och Irland

Källor

Eurostat, Tillverkningsindustrin, förädlingsvärde i baspris enligt Nationalräkenskaperna. Säsongs och kalenderdagskorrigerade, Index 2000=100.

Eurostat, Gruv- och tillverkningsindustrin, industriproduktionsindex, volymmått, säsongsjusterade, 2005=100

Nederländerna och Österrike

Industriproduktionen i Österrike ser ut att ha utvecklats ungefär som i Sverige under och efter finanskrisen. I Nederländerna var fallet något mindre men också för Nederländerna är fallet i stort sett återhämtat.

De baltiska länderna

De baltiska länderna drabbades oerhört hårt av finanskrisen. Ländernas industriproduktion föll kraftigt. I Estland och Lettland minskade industriproduktionen från toppnoteringarna innan krisen till mitten av 2009 med runt 30 procent. I Litauen var fallet lägre. Idag har all tre baltiska stater, inte fullt ut men i det närmaste, återhämtat tappet.

Östeuropa

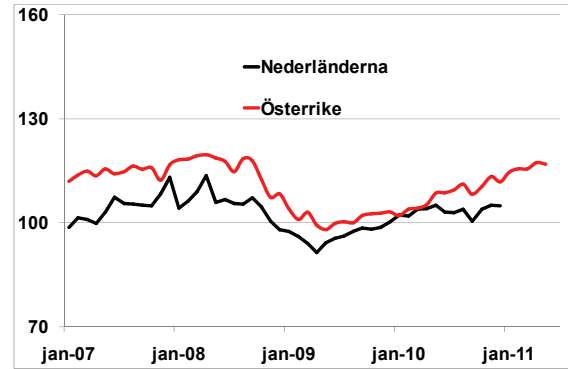
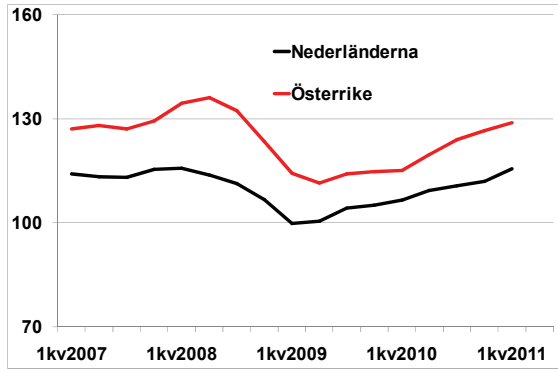
Utvecklingen i Tjeckien, Ungern och Slovenien är likartad. Efter att nivån på industriproduktionen toppat runt årsskiftet 2007/2008 drabbades alla tre länderna av ett betydande fall i industriproduktionen. Återhämtningen följer sedan i likartat mönster även om återhämtningen är starkare i Tjeckien, som är tillbaka på tidigare toppnivå och svagast i Slovenien (uppgifter saknas i NR 1 kv 2011) som har en bra bit kvar till tidigare toppnivå.

Polen är det land som enligt båda statistikkällorna klarat sig bäst genom finanskrisen och vars industriproduktion idag är betydligt högre än toppnoteringen före krisen. Utvecklingen i Slovakien är mer svårtydd då de båda källorna ger lite olika bild. Det saknas uppgifter i NR efter fjärde kvartalet 2010. Industriproduktionsindex tyder på en stark återhämtning och produktionsnivåer även över tidigare toppnoteringar.

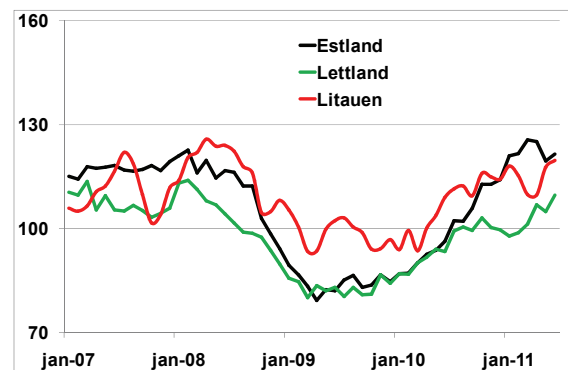
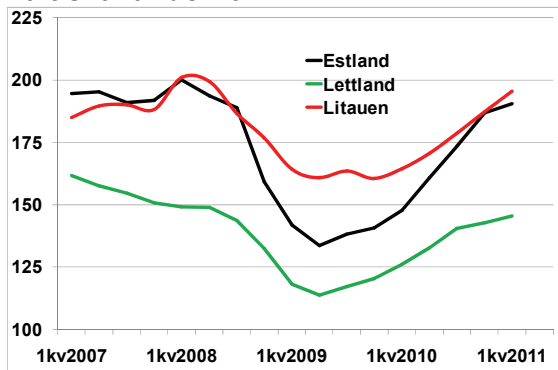
USA och Japan

Även i USA föll industriproduktionen kraftigt om än inte fullt ut lika mycket som i Sverige. Vad som sedan skett är att industriproduktionen inte återhämtat sig lika bra som i Sverige. I Japan var fallet ännu större än i Sverige. Återhämtningen kom snabbare fram till kärnkraftshaveriet. Då föll den japanska industriproduktionen kraftigt på nytt men har nu börjat återhämta sig.

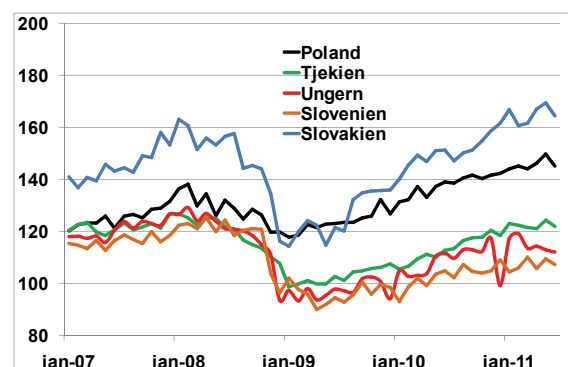
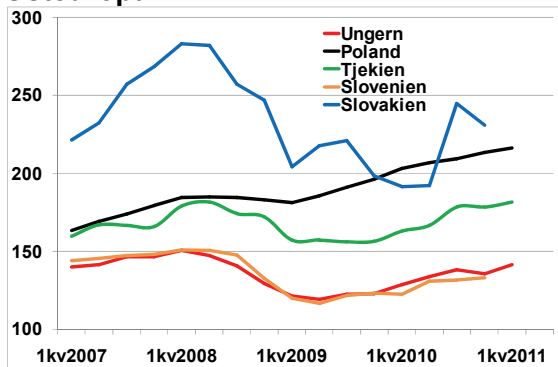
Nederländerna och Österrike

Baltiska länderna

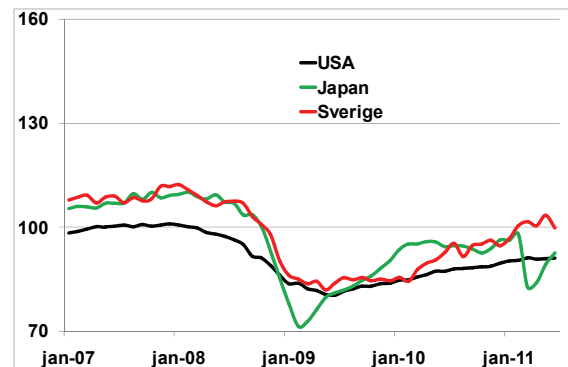

Östeuropa

USA och Japan

Uppgift från NR saknas

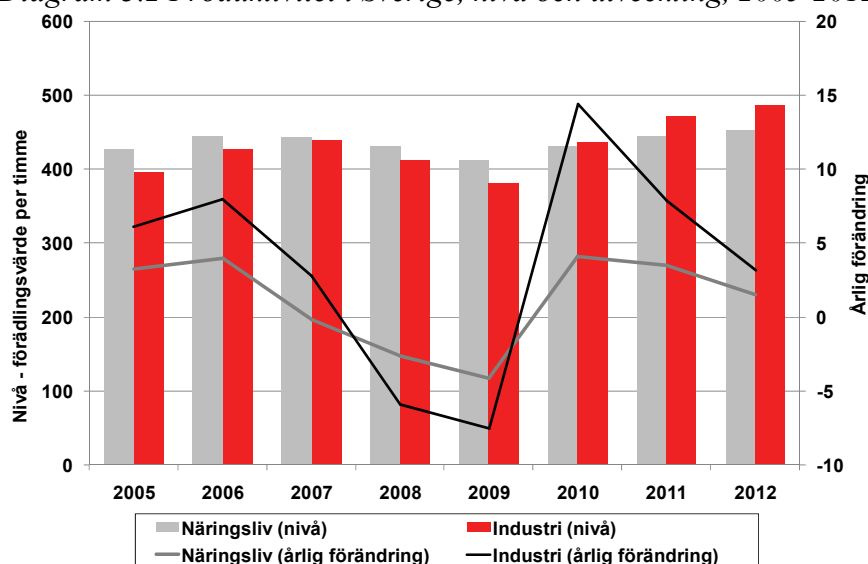

Källor: Vänsterspalt=Eurostat, Tillverkningsindustrin, Förädlingsvärde (i baspris) enligt Nationalräkenskaperna. Säsongs och kalenderdagskorrigeradat, Index 2000=100. Högerspalt=. Eurostat, Gruv- och tillverkningsindustrin, industriproduktionsindex, volymmått, säsongsjusterade, 2005=100.Källa: USA o Japan=Datastrem

3.2 Produktivitet

En förbättrad produktivitet är det som över tid lägger grunden för ett högre ekonomiskt välstånd och högre reallöner för Sveriges löntagare. Åren efter millennieskiftet ökade produktiviteten mycket snabbt inom svensk industri. I takt med att konjunkturförloppet utsträcktes mattades produktivitetstillväxten av inom industrin, inte minst därför att planerna att öka antalet anställda sammanföll med en något svagare efterfrågetillväxt. Det innebar att när finanskrisen slog till mot svensk industri befann sig industrin redan i en fas där produktivitetstillväxten utvecklades förhållandevis måttligt utifrån en historisk jämförelse. På ett akut sätt förstärkte finanskrisen den här utvecklingen. När efterfrågan på svenska industriprodukter föll snabbt hann företagen i ett första skede inte med att anpassa personalstyrkan efter den nya situationen. Det resulterade i att industrins produktivitetstillväxt föll med 5,9 procent 2008 och med 7,5 procent under 2009, vilket också fick till följd att hela näringslivets produktivitetstillväxt under dessa år var den sämsta på mycket lång tid.

Diagram 3.2 Produktivitet i Sverige, nivå och utveckling, 2005-2012

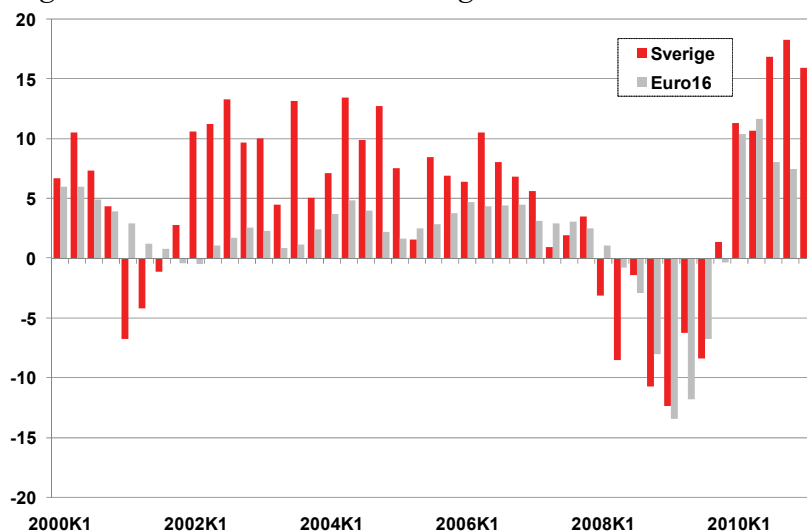
Källa: Konjunkturinstitutet

När efterfrågan började återhämta sig fanns det i ett första skede utrymme att öka industriproduktionen utan att öka bemanningen. Denna konjunkturrella återhämtning var särskilt påtaglig under 2010, då industrins produktivitetstillväxt uppgick till 14,4 procent. Återhämtningen innebar att industrins produktivitetsnivå under 2010 i stort sett låg på samma nivå som före krisen. För näringslivet var produktivitetsnivån drygt 10 kronor lägre i termer av förädlingsvärde per timme under 2010 i förhållande till 2007.

Konjunkturinstitutets prognos över produktiviteten i svensk ekonomi visar att öknings-takten kommer att mattas av något under 2011 och 2012, inte minst därför att konjunkt-uren rör sig in i en mer mogen fas. Men trots detta gör Konjunkturinstitutet bedöm-ningen att produktivitetstillväxten i näringslivet i år kommer att uppgå till 3,5 procent och till 1,5 procent under 2012. För industrin är motsvarande ökningstal 7,8 respektive 3,2 procent. Sammantaget innebär denna positiva utveckling att industrins produktivi-tetsnivå under nästa år kommer att överstiga 2007 års nivå med närmare 50 kronor. För näringslivet förväntas produktivitetsnivån 2012 vara två procent högre än 2007.

Det var inte bara i Sverige som produktiviteten sjönk under finanskrisen. I alla länder där produktionen minskade kraftigt föll även produktivitetstillväxten. Europeiska centralbanken redovisar kvartalsstatistik över produktivitetstillväxten för industrin i euroområdet. Här jämförs den statistiken med uppgifter för Sverige från de svenska nationalräkenskaperna.

Diagram 3.3 Produktivitetstillväxt inom industrin, 1 kv 2000 – 1 kv 2011

Källa: ECB och SCB

Sverige hade fram till 2006 en produktivitetstillväxt inom industrin som var i världstopp. Mellan 2002 och 2006 var ökningstakten i Sverige mer än tre gånger så stor som det europeiska genomsnittet. Under 2007 avtog den svenska produktivitetstillväxten och under krisåren 2008 och 2009 sjönk produktiviteten kraftigt. Även i Europa sjönk produktivitetstillväxten. Nedgången började något senare än i Sverige men blev under slutet av 2008 och 2009 lika kraftig som i Sverige.

Under slutet av 2010 vände produktivitetstillväxten både i Sverige och i resten av Europa. Ökningstalerna steg snabbt och var under de första två kvartalen 2010 över tio procent. Sedan dess har ökningen för det europeiska genomsnittet avtagit och var under första kvartalet 2011 cirka fem procent. I Sverige har istället ökningstalerna fortsatt att öka, under första och andra kvartalet 2011 var ökningstalerna 10-15 procent.

Om vi jämför den genomsnittliga ökningstakten under 2006-2010 har produktiviteten i svensk industri ökat med 2,6 procent per år och i euroområdet med 1,2 procent per år³.

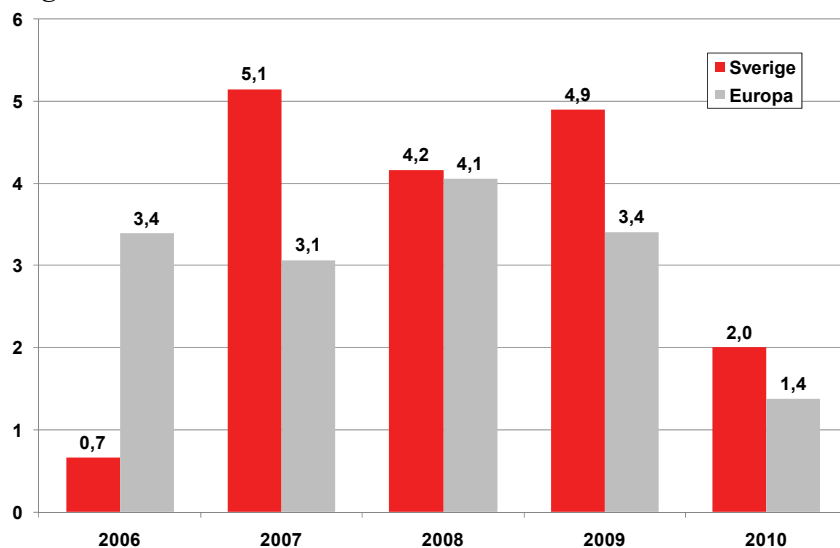
3.3 Arbetskostnad

Arbetskostnaderna har ökat något mer i Sverige än genomsnittet för Europa under perioden 2006-2010. Störst var skillnaden 2007 och 2009. Att Sverige avviker särskilt mycket under dessa två år beror till viss del på de stora rabatter i avtalspensionssystemen som gavs under 2006 och 2008 och som medförde högre ökningstal 2007 och 2009.

³ Länderna är ihopvägda med ECB:s vikter.

Bakom det europeiska genomsnittet döljer sig skillnader mellan länderna. Tyskland, som är vårt viktigaste konkurrentland och väger tyngst i detta genomsnitt, har haft den i särklass lägsta ökningstakten och drar ner genomsnittet för hela Europa.

Diagram 3.4 Arbetskostnad inom industrin, 2006-2010

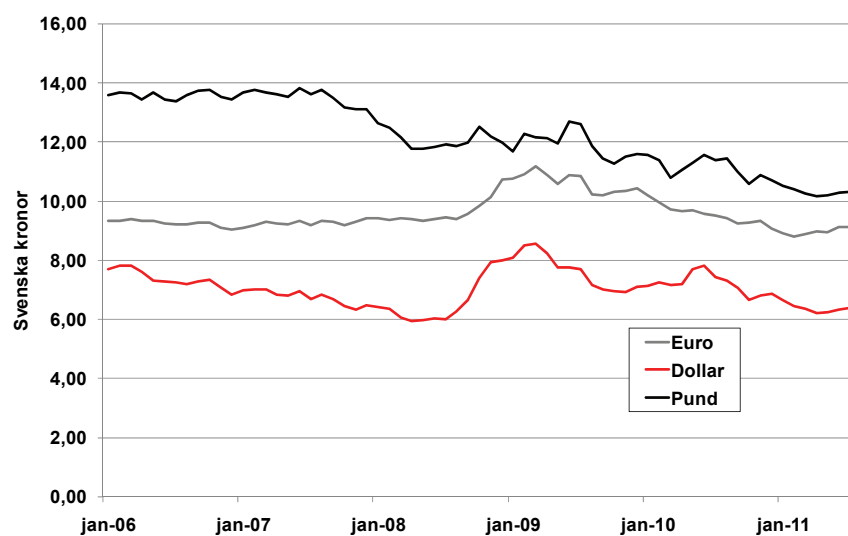
Källa: Eurostat LCI

För hela perioden 2006-2010 har arbetskostnaderna inom industrin ökat med i genomsnitt 3,4 procent per år i Sverige och 3,0 procent per år i Europa.

3.4 Växelkurs

När finanskrisen slog till försvagades den svenska kronan kraftigt mot både euron och dollarn. I augusti 2008 kostade en euro 9,40 kronor. Inom loppet av sju månader steg kursen till över 11,50 kronor. Det är en försvagning med över 20 procent. Förändringen mot dollarn var ännu större. Efter den snabba försvagningen har kronan stärkts mot både euron och dollarn och är nu tillbaka på samma nivåer som före krisen. Det brittiska pundet har försvagats kraftigt mot kronan och övriga valutor sedan 2007.

Diagram 3.5 Växelkurser, månadsvärden januari 2006-juli 2011

Källa: Riksbanken

Jämför vi helåret 2010 med helåret 2006 försvagades kronan med i genomsnitt 0,8 procent per år mot euron. Väger vi in övriga europeiska valutor har kronans värde varit i det närmaste oförändrad. Skillnaden förklaras i stort sett helt och hållet av att det brittiska pundet försvagats så kraftigt mot kronan och övriga valutor sedan 2007.

3.5 Relativ enhetsarbetskostnad

Ett vanligt mått på ett lands kostnadsmässiga konkurrenskraft är utvecklingen av enhetsarbetskostnaden jämfört med andra länder. Den relativa enhetsarbetskostnaden bestäms av utvecklingen av arbetskostnader och produktivitet i Sverige jämfört med utvecklingen i Sveriges konkurrentländer. Om enhetsarbetskostnaden sjunker mer i Sverige än i våra konkurrentländer förbättrats Sveriges kostnadsmässiga konkurrensläge. Den jämförelsen kan göras i nationell eller gemensam valuta. Vid en jämförelse i gemensam valuta spelar även förändringar i växelkurser in.

Med de kraftiga svängningarna i produktivitetens utvecklingen under 2008 och 2009 är det inte meningsfullt att dra några slutsatser om utvecklingen under enskilda kvartal eller enskilda år. Men vi kan nu blicka tillbaka och jämföra situationen före och efter finans-krisens akuta fas.

Tabell 3.1 Relativ enhetsarbetskostnad inom industrin 2006-2010

	Arbetskostnad	Produktivitet	Enhets- arbetskostnad	Växelkurs	Relativ enhets- arbetskostnad
Sverige	3,4	2,6	0,8	0,0	
Europa ⁴	3,0	1,7	1,3	0,0	
Skillnad	0,4	0,9	-0,5	0,0	-0,5

Källa: Eurostat LCI, ECB, US Department of Labor, Riksbanken och Facken inom industrins beräkningar

I både Sverige och Europa har arbetskostnaderna ökat mer än produktiviteten och enhetsarbetskostnaden har därför ökat. Arbetskostnaderna har ökat mer i Sverige än i våra konkurrentländer. Samtidigt har produktiviteten ökat mer i Sverige. Den svenska kronan har försvagats mot euron men jämfört med ett genomsnitt för samtliga valutor har kronans värde inte förändrats.

Sammantaget ger en jämförelse av utvecklingen av arbetskostnad, produktivitet och växelkurs att Sveriges relativa enhetsarbetskostnad har sjunkit med 0,5 procent per år under perioden 2006-2010 jämfört med genomsnittet för Europa.

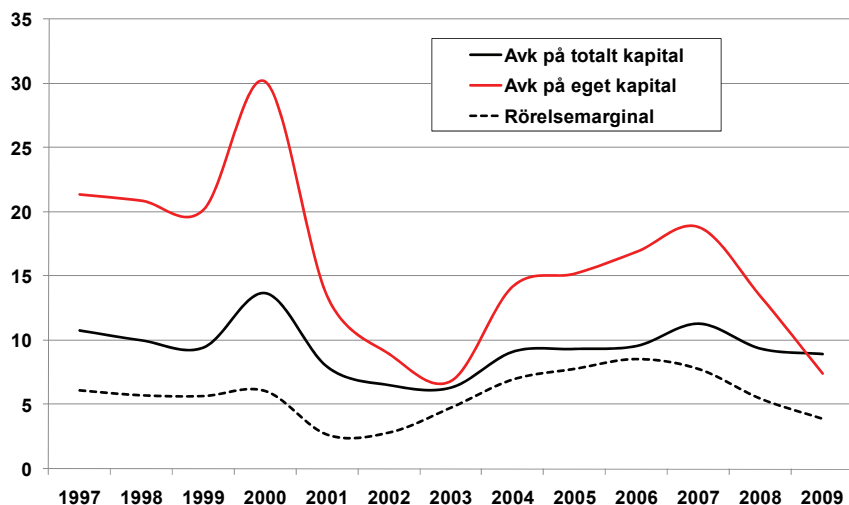
3.6 Industriföretagens lönsamhet och vinster

Industrins vinster och lönsamhet låg på en hög nivå 2006 och 2007. I spåren av finans-krisen sjönk vinster och lönsamhet. Trots den djupa krisen var det få av de större företagen som uppvisade förluster. Rörelsemarginalen och avkastning på totalt kapital stannade 2009, trots det stora fallet i efterfrågan, på högre nivåer än under lågkonjunkturen i början på 2000-talet (diagram 3.6). SCB:s officiella statistik över lönsamhet och vinster

⁴ Med Europa avses här de västeuropeiska länder vi vanligtvis jämför oss med. Den genomsnittliga produktivitetens utvecklingen i Europa är därför inte densamma som den som redovisas för euroområdet i diagram 3.3.

i svensk industri är ännu inte färdig för 2010 men andra källor visar på en kraftig förbättring 2010 och på ett fortsatt förhållandevis högt vinstläge 2011.

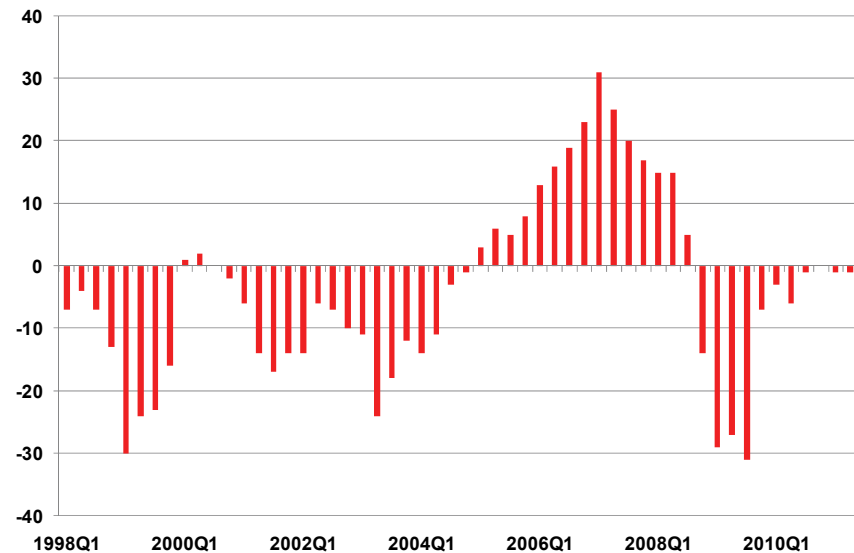
Diagram 3.6 Vinst och lönsamhet svensk tillverkningsindustri, procent

Källa: SCB

Konjunkturinstitutets barometerdata där företagen själva får svara på hur de bedömer lönsamhetsläget indikerar en tillfredställande vinstnivå (diagram 3.7). Nettotalet ligger nära noll vilket innebär att andelen företag som svarat ”god lönsamhet” är lika stor som den andel som svarat att det upplever att de har en ”dålig lönsamhet”. Företagens egen bedömning är att lönsamhetsläget 2010 och 2011 är bättre än under perioden 1998-1999 och 2001-2004.

Diagram 3.7 Lönsamhet inom industrin, nulägesomdöme, kv 1 1998 – kv 2 2011

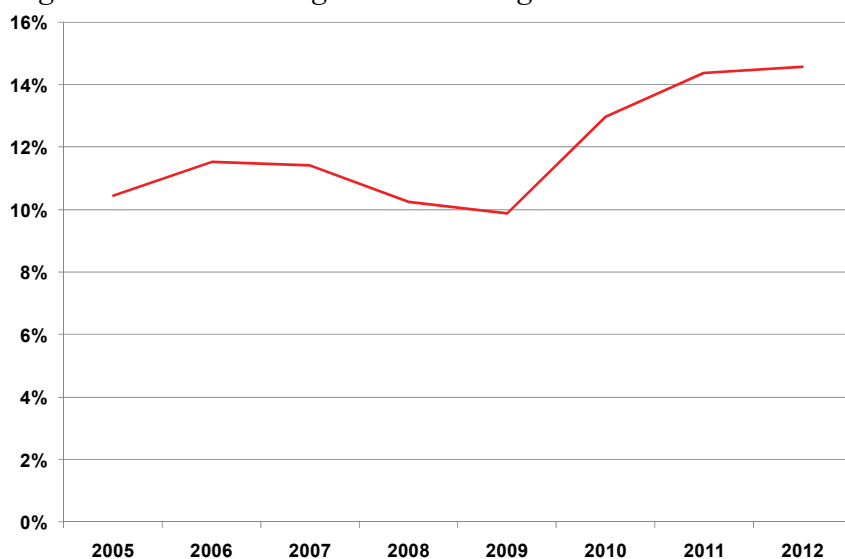

Källa: Konjunkturinstitutet, Konjunkturbarometern augusti

Unionen följer kontinuerligt lönsamheten hos ett antal stora svenska koncerner med hjälp av data från ThomsonReuter Worldscope. I urvalet finns cirka 70 koncerner i svensk tillverkningsindustri noterade på Stockholmsbörsen. Undersökningen visar på en mycket god lönsamhet 2010 och 2011 (diagram 3.8). Fram till och med andra kvartalet

2011 bygger data på faktiska utfall för dessa koncerner. Dessutom görs en prognos baserad på analytikers bedömningar av lönsamhetsutvecklingen.

Diagram 3.8 Rörelsemarginal tillverkningsindustri svenska koncerner

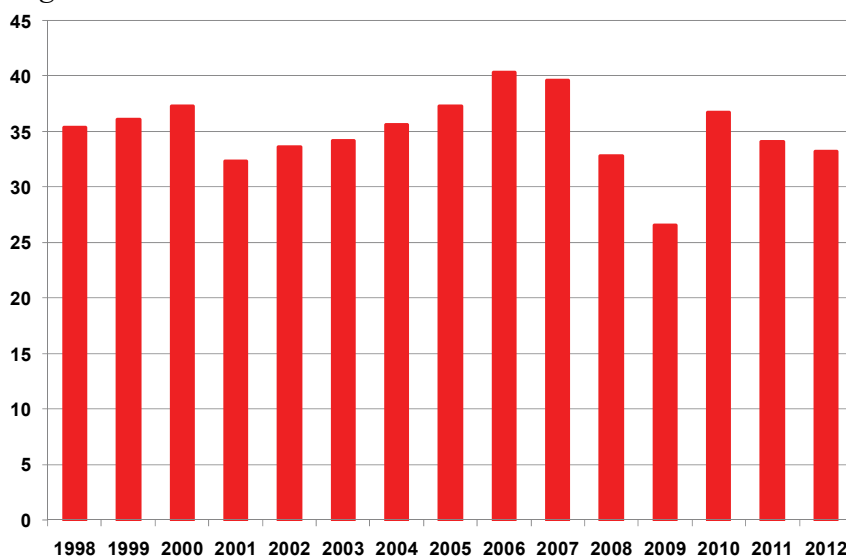

Källa: Unionen/ThomsonReuter Worldscope

Enligt Unionens undersökning är lönsamheten 2010 och 2011 på en högre nivå nu än under 2006 och 2007 då vinsterna var mycket höga. Unionens undersökning visar genomgående en högre nivå på rörelsemarginalen än SCB även för åren 2005-2009. En förklaring kan vara att Unionens undersökning bygger på koncernernas resultat och inte bara på de svenska delarna av koncernerna. Utvecklingen av lönsamheten i de svenska delarna och i hela koncernerna brukar dock följa varandra ganska väl.

Det finns också olika makroekonomiska mått på vinstläget. Av nationalräkenskaperna går att utläsa hur stor del av förädlingsvärdet som består vinst och hur stor del som består av arbetskraftskostnader.

Diagram 3.9 Vinstandel i industrin

Källa: Konjunkturinstitutet

Även vinstandelsmättet visar på att vinstandelen i svensk industri var högre under 2010 än under perioden 2001-2004 (diagram 3.9). Vinstandelen 2010 är dock lägre än 2006 och 2007. Konjunkturinstitutets prognos är att vinstandelen i svensk industri sjunker något 2011 och 2012.

3.7 Investeringar

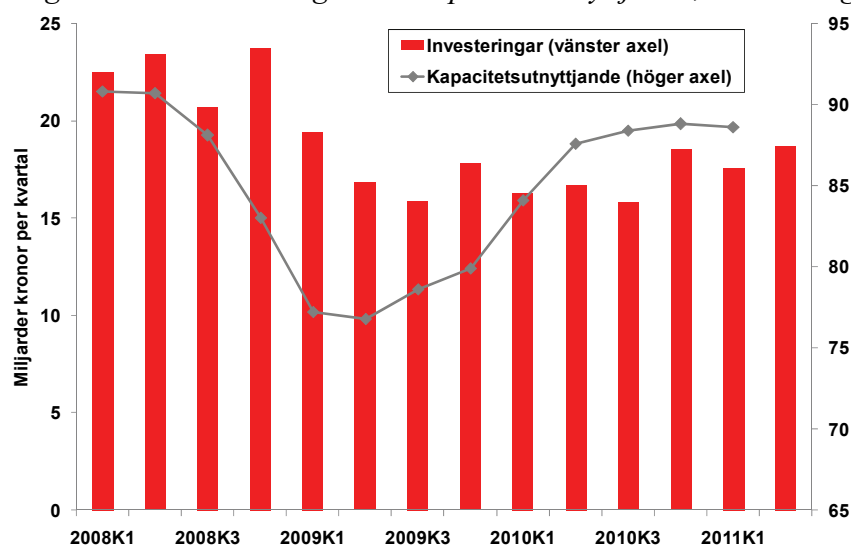
I samband med krisen 2008 rasade investeringarna i hela ekonomin, bland annat som en följd av att det blev betydligt svårare att hitta finansiering. 2008 blev ett svagt år, och 2009 gav krisen full effekt. Under andra halvan av 2010 påbörjades återhämtningen. Investeringar i bostäder och den offentliga sektorns investeringar bidrog starkt till uppgången. Under tredje kvartalet 2010 toppade investeringarna med hela 11,2 procents ökning jämfört med föregående år. De följande två kvartalen låg nivåerna kvar på en hög nivå om än med lägre ökningstakt.

Näringslivets investeringar ökade successivt under hela 2010. För helåret 2010 blev nivån 7,7 procent högre än 2009. Under första kvartalet 2011 fortsatte ökningen med 8,7 procent och ökningstakten låg kvar på ungefär samma nivå andra kvartalet 2011. Konjunkturinstitutets prognos är att investeringarna ökar med 8,3 procent i år och 8,5 år 2012. Därmed skulle den totala investeringsnivån i Sverige vara högre än toppnoteringen från 2007.

Industrins investeringar fortsätter att öka

Inom tillverkningsindustrin föll investeringarna mer än i näringslivet som helhet under 2009. Investeringsnivån föll med närmare 23 procent. 2010 fortsatte investeringsnivån att sjunka men inte alls i samma utsträckning. I takt med att kapacitetsutnyttjandet ökat och lönsamheten stigit har möjligheterna och intresset för att investera ökat. Kapacitetsutnyttjandet inom industrin var under första kvartalet 2011 uppe på 89 procent, inte långt ifrån nivån före krisen. Industrins investeringar har också ökat under 2011.

Diagram 3.10 Investeringar och kapacitetsutnyttjande, tillverkningsindustrin

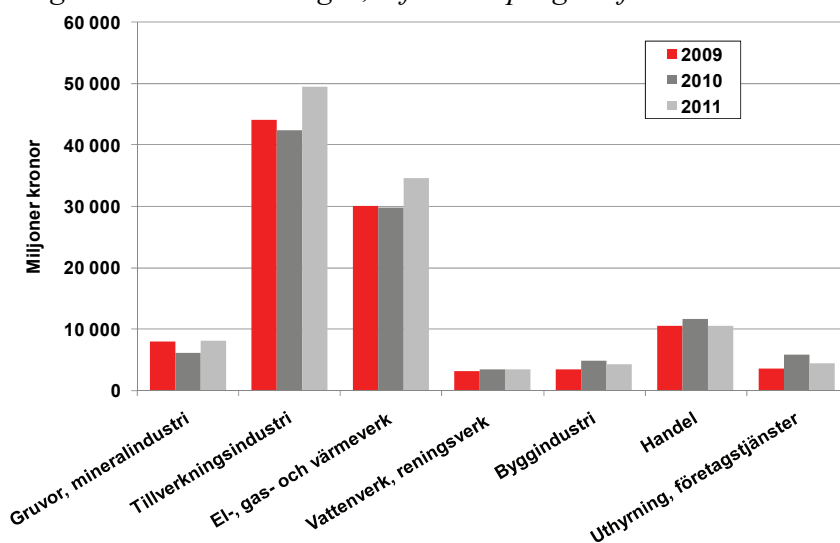

Källa: SCB

SCB:s investeringsenkät från i maj antyder en fortsatt ökning av de totala investeringarna inom industrin motsvarande en ökning under helåret på 11 procent. Ökade investeringar planeras inom de flesta av industrins delbranscher utom trävaru- och fordonsindu-

strin som minskar, samt livsmedelsindustrin och den kemiska industrin som förutser oförändrade investeringar.

Diagram 3.11 Investeringar, utfall och prognos för 2011

Källa: SCB, Investeringenkät

Konjunkturinstitutets barometer pekar också på ökade investeringar i de flesta av industrins delbranscher. Inom metallindustrin, stål och metallverksindustrin och elektronikvaruindustrin väntas mycket stora investeringsökningar jämfört med 2010. Trävaru- och fordonsindustrin förutser minskade investeringar och livsmedelsindustrin och den kemiska industrin planerar för samma volymer som förra året. I Konjunkturinstitutets rapport konjunkturläget augusti 2011 är prognosen att industrins investeringar ökar med 12,9 procent 2011 och 10,4 procent 2012. Även med en sådan ökningstakt är det en bit kvar innan industrins investeringar når 2007 och 2008 års nivåer.

Unionens branschbarometer som publicerades i juni visar att i stort sett alla industrins branscher, med undantag för stålföretagen, planerar för ökade investeringar den närmaste tiden. Verkstadsindustrin ser framför sig en ökning på 5-10 procent medan övriga har lite lägre förväntningar. De planerade investeringsökningarna ligger i kapacitet och i nya marknader medan färre branscher planerar för FoU-investeringar.

Prognoserna visar alla på fortsatt stigande industriinvesteringar. Osäkerheten om den ekonomiska utvecklingen kan påverka investeringstakten negativt. Redan före den ekonomiska oron under 2011 hade förväntningarna dämpats något sedan årets början. Industrins investeringar låg på en relativt hög nivå innan krisen. Efter ett par år av låga investeringar bör det, trots det senaste årets ökning, finnas ett uppdämt behov av nya investeringar hos många företag.

Förändring i industrins investeringsmönster

Inom industrin har det skett en förskjutning av investeringarna från materiella till immateriella investeringar. Nedgången i investeringar i maskiner och anläggningar beror på att produktion som kräver den typen av investeringar har minskat. Istället har tillverkningsindustrin blivit mer tjänsteintensiv och utvecklingskostnaderna hamnar därför i större utsträckning i immateriella värden. Det har skett en strukturell förskjutning mot mindre kapitalintensiv produktion.

Dessvärre finns ännu inget vedertaget sätt att mäta immateriella investeringar. När SCB i nationalräkenskaperna redovisar investeringar finns immateriella investeringar inte med. Försök har gjorts att på annan väg mäta de immateriella investeringarna. Genom att sammanställa underlag från olika statistiska källor tror sig forskare kunna uppskatta hur stora resurser företagen investerar i immateriella tillgångar. Investeringarna delas in i tre områden:

- Mjukvara och databaser
- Innovativt kapital (FoU, upphovsrätt, produktutveckling, design)
- Ekonomisk kompetens (varumärke, vidareutbildning, organisationsförändringar)

Denna metod visar att de immateriella investeringarna i näringslivet 2006 var 10 procent av BNP, medan de materiella investeringarna uppgick till 13 procent av BNP. Slår man ihop dessa två har näringslivets investeringar ökat från 18 till 23 procent mellan 1993 och 2006.⁵

Även om det finns en stor osäkerhet kring uppskattningen av de immateriella investeringarnas storlek så är den ändå ett sätt att åskådliggöra bredden i näringslivets satsningar på utveckling av verksamheterna. Enligt en rapport från Tillväxtanalys har industrins investeringar i immateriella värden nästintill fördubblats mellan 1995 och 2006 mätt som andel av de materiella investeringarna. Främst är det inom FoU investeringar sker. 2006 investerade tillverkningsindustrin drygt 65 miljarder kronor i FoU och det är framför allt ett fåtal stora bolag som står för investeringarna. Andra typer av immateriella investeringar; mjukvara, design, vidareutbildning och varumärke låg på mellan 10 och 20 miljarder kronor vardera för tillverkningsindustrin medan tjänstesektorn investerade mer i dessa, men mindre i FoU (nominellt). Investeringarna i immateriella tillgångar inom tillverkningsindustrin har visat sig bidra starkt till produktivitetstillväxten.⁶

Den huvudsakliga orsaken till de senaste årens låga investeringsnivå är lågkonjunkturen. Den strukturella förskjutningen mot en mer tjänsteintensiv produktion inom industrin kan dock delvis förklara att nivån på de materiella investeringarna har sjunkit under en lång tid. Först 2005 började investeringarna öka för att nå en topp 2007 före krisen. Minskad tillverkning minskar behovet av fysiska investeringar. Samtidigt ökar investeringarna i FoU vilket är en logisk följd av den ökande globala konkurrensen.

Det finns dock, trots ett ökat tjänsteinnehåll, anledning att förvänta sig en ökning även av de fysiska investeringarna det närmaste året eftersom investeringar i maskiner och anläggningar måste ske kontinuerligt för att hålla produktiviteten på en hög nivå. Fallet var så stort under 2008-2009 att det finns behov av återuppbyggnad under ytterligare en tid. Investeringarna är ännu en bit ifrån 2007 års nivå.

3.8 Export

Fallet i den globala efterfrågan slog extra hårt mot de delar av industrin som är viktiga för Sverige. Efterfrågan på motorfordon och investeringsvaror föll och den svenska ex-

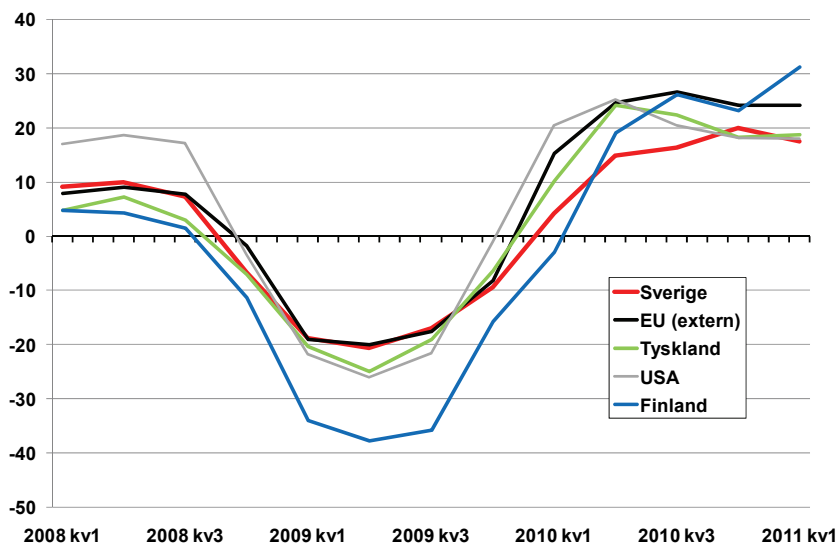
⁵ Tillväxtanalys, 2010:16 De länder som finns med är de länder där underlag för de immateriella investeringarna finns redovisade. Investeringarna redovisas som andel av landets BNP.

⁶ Tillväxtanalys, 2010:16

porten av personbilar och maskiner minskade därför kraftigt i inledningen av krisen. Totalt minskade den svenska exporten av bearbetade varor med 20,1 procent 2009.

När den globala efterfrågan sedan vände kunde Sverige istället dra fördel av sin industrisammansättning. De delar av industrin där efterfrågan sjönk mest var de delar där vändningen kom snabbast. En liknande utveckling som i Sverige kan ses i många andra länder med en jämförbar exportprofil.

Diagram 3.12 Exportutvecklingen i internationell jämförelse, Förändring mot motsvarande kvartal föregående år, kv 1 2008 – kv 1 2011

Källa: Kommerskollegium

Utvecklingen i Sverige följde utvecklingen för EU⁷ under 2008 och 2009. Även Tyskland och USA hade en liknande utveckling. Den finska exporten föll mer än den svenska. Efter 2009 växte inte den svenska exporten i samma takt som i övriga länder. Under första kvartalet 2011 var den svenska exportutvecklingen något lägre än för EU men på samma nivå som för Tyskland.

3.9 Marknadsandelar och marknadstillväxt

Även den svenska exportmarknaden⁸ minskade kraftigt under krisen men inte i samma omfattning som den svenska exporten. År 2009 sjönk exportmarknaden med 11,1 procent och den svenska exporten minskade med 20,1 procent. Sveriges andel av exportmarknaden minskade med 10,2 procent.

Tabell 3.2 Marknadstillväxt och svenska marknadsandelar

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Marknadstillväxt, världen	7,9	9,1	6,9	3,0	-11,1	10,3	6,5	5,9
Svensk export	4,7	8,3	4,4	-1,0	-20,1	16,7	11,5	4,5
Marknadsandel	-2,9	-0,7	-2,4	-3,9	-10,2	5,8	4,7	-1,3

Källa: Konjunkturinstitutet

⁷ Med EU avses EU-ländernas samlade export till länder utanför EU.

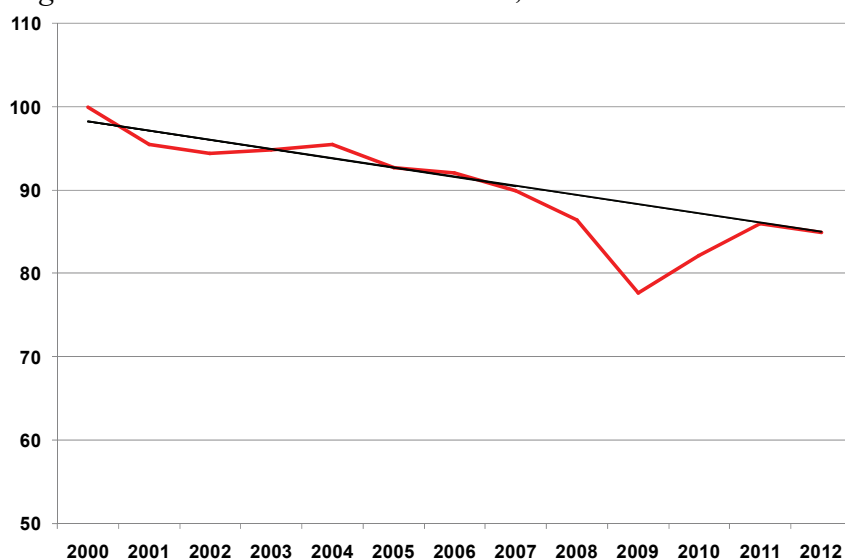
⁸ Den svenska exportmarknaden definieras som importen av varor och tjänster i olika länder sammanvänt med svenska exportvikter.

Under 2010 ökade exportmarknaden med drygt 10 procent och den svenska exporten med 16,7 procent vilket gav en ökning av marknadsandelarna med 5,8 procent. Under 2011 väntas marknadsandelarna öka med knappt 5 procent då återhämtningen efter krisen fortsätter.

År 2012 förväntas en mer normal utveckling av både världsmarknaden och den svenska exporten. Det skulle leda till en svag minskning av marknadsandelarna vilket kan anses som något av ett normalläge. Sverige har under stora delar av 2000-talet haft en negativ utveckling av marknadsandelar.

I diagram 3.13 visas utvecklingen av marknadsandelarna från år 2000. Den svarta linjen är en framräknad trendlinje som bygger på utvecklingen från 2000 till 2007 och kan ses som en indikation på hur utvecklingen hade sett ut om inte krisen hade inträffat.

Diagram 3.13 Svenska marknadsandelar, index 2000=100

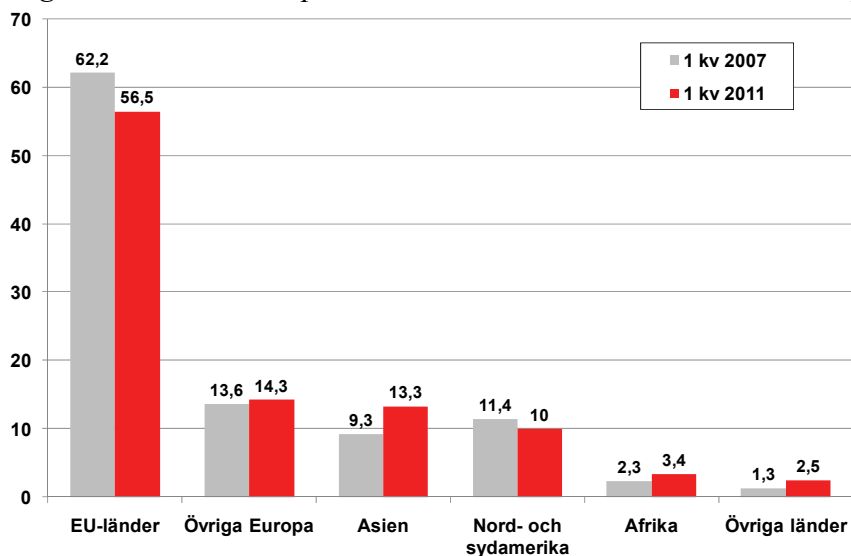
Källa: Konjunkturinstitutet

Under krisens akuta fas 2008 och 2009 gick Sveriges marknadsandelar ner betydligt mer än den långsiktiga trenden. Efter återhämtningen 2010 väntas marknadsandelarna under 2011 och 2012 vara tillbaka på en utveckling längs den skattade trendutvecklingen.

Att Sverige trendmässigt tappar i marknadsandelar beror främst på framväxten av nya stora ekonomier som till exempel Kina och Indien. Länder som liknar Sverige upplever en liknande förändring som Sverige.

Den svenska exportmarknaden har förändrats under krisen. EU är fortsatt den överlägset största marknaden men har tappat i betydelse, främst till förmån för Asien. Asiens ökade betydelse för svensk export förklaras till stora delar av en ökad handel med Kina och Indien.

Diagram 3.14 Svensk export 1 kv 2011 och 1 kv 2007, andel till respektive område.

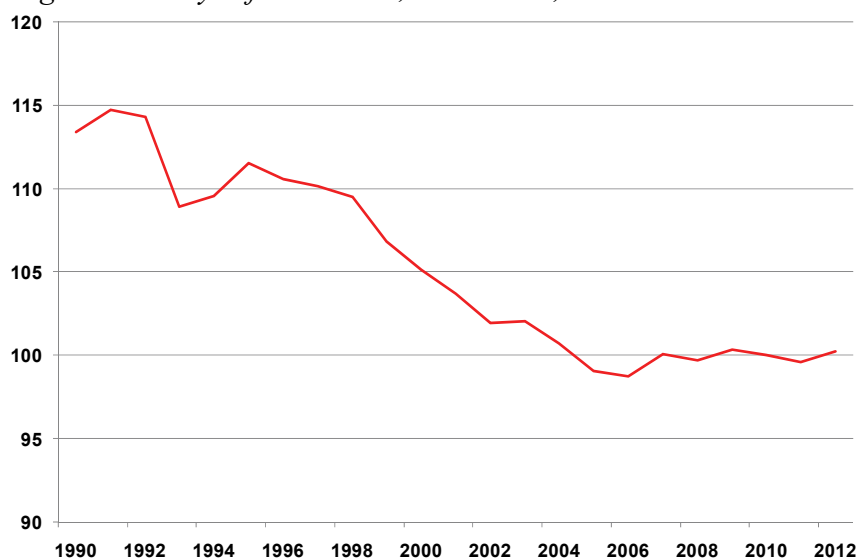

Källa: SCB

3.10 Bytesförhållandet

Från början av 1990-talet fram till mitten av 2000-talet sjönk bytesförhållandet⁹ i Sverige kraftigt. De senaste åren har den negativa utvecklingen stannat av och förändringen mellan åren har varit mindre och i skiftande riktning.

Diagram 3.15 Bytesförhållande, 1990-2012, index 2010=100

Källa: Konjunkturinstitutet

Under 2010 och 2011 påverkas både export- och importpriserna av snabbt stigande råvarupriser. Även priser på jordbruksprodukter ligger på höga nivåer. Det motverkas av en kraftig förstärkning av kronan, främst under 2010 men även fortsatt under 2011. Under både 2010 och 2011 sjunker därför både export- och importpriserna. Exportpriserna

⁹ Bytesförhållandet mäts som kvoten mellan export- och importprisutvecklingen i landets valuta. Försämringar i bytesvillkoren visar att exporten blivit mindre värd i förhållande till importen. Landet måste då exportera mer för att betala för en given importvolym.

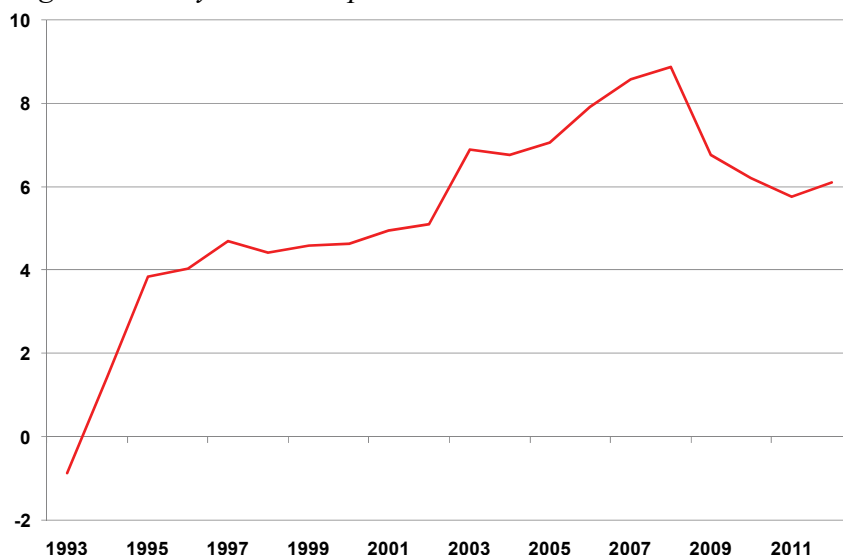
faller mer än importpriserna och bytesförhållandet försämras något. 2012 väntas prisökningen på råvaror stanna av och bytesförhållandet stiga.

Det finns indikationer på att svenska exportpriser kommer stiga långsammare än importpriserna framöver. Utvecklingen de senaste åren talar för att den nedåtgående trenden i bytesförhållandet är bruten men framtiden är oviss. Utvecklingen påverkas av den underliggande svenska industristrukturen. Svensk export av verkstadsvaror fortsätter att vara relativt stor och väntas ha en långsammare prisökningstakt jämfört med stora importbranscher som energi-, livsmedels- och tekovaror. Det skulle tala för en fortsatt fallande trend i bytesförhållandet.

3.11 Bytesbalansen

Bytesbalansen¹⁰ som andel av BNP har sedan mitten av 1990-talet varit på historiskt höga nivåer. Toppen nåddes 2008 då bytesbalansen var 8,9 procent av BNP. Sedan har bytesbalansen minskat något och är nu runt sex procent av BNP.

Diagram 3.16 Bytesbalans, procent av BNP, 1993-2012

Källa: Konjunkturinstitutet

3.12 Sammanfattning

Industriproduktionen i Sverige föll kraftigt under finanskrisens akuta fas men har nu återhämtat sig starkt. Produktionen är enligt nationalräkenskaperna tillbaka på samma nivåer som innan krisen. Sverige var ett av de länder där industriproduktionen föll som mest men är även ett av de länder där återhämtningen varit starkast.

Sveriges kostnadsmässiga konkurrenskraftsläge har inte försvagats under perioden 2006-2010. Den relativa enhetsarbetskostnaden sjönk med 0,5 procent per år jämfört med genomsnittet för Europa. En något högre ökningstakt i arbetskostnad har motsvarats av en högre produktivitetsutveckling. De uppgifter om produktivitetsutveckling som hittills finns för 2011 indikerar att Sverige även fortsättningsvis har en bättre pro-

¹⁰ Bytesbalansen visar hur Sveriges transaktioner med utlandet utvecklas när det gäller handel med varor och tjänster, kapitalavkastningar och transfereringar.

duktivitetsutveckling än det europeiska genomsnittet. Det tyder på en viss förbättring av den kostnadsmässiga konkurrenskraften.

Vinstnivåerna sjönk under krisen men har återhämtat sig och är nu tillbaka på liknande nivåer som innan krisen.

Investeringarna inom industrin har åter börjat öka efter ett kraftigt fall under 2008 och 2009, men vi är ännu en bit ifrån 2007 års investeringsnivå.

Svensk export har utvecklats på ett liknande sätt som många andra jämförbara länder under krisen. Sverige och många andra västländer har tappat trendmässigt i marknadsandelar till förmån för nya snabbt växande ekonomier som till exempel Kina och Indien.

Sammantaget ger en genomgång av de olika konkurrenskraftsindikatorerna att svensk industri inte har tappat i konkurrenskraft mot våra viktigaste konkurrentländer i Europa över finanskrisen. Har det skett en förändring åt något håll är det snarare så att Sverige har ett något förbättrat konkurrensläge nu än innan krisen.

4. Inflation

Inflationen¹¹ är viktig för löntagarna av framför allt två skäl. Ett av Facken inom industrins främsta mål är att medlemmarna ska få ökad reallön. Inflationen bestämmer hur stor real löneökning en viss nominell löneökning ger. Facken inom industrin är också överens om att Riksbankens inflationsmål är en viktig utgångspunkt för bedömningen av löneutrymmet. Lönerna påverkar inflationen genom att de ökar företagens kostnader och kan leda till att företagen höjer priserna. Det begränsar i sin tur också hur mycket lönerna kan öka utan att inflationen kommer i konflikt med Riksbankens inflationsmål.

I kapitel 4 Inflation beskrivs utvecklingen av priser och räntor sedan 2001 med fokus på de senaste åren samt några av de prognoser som finns för den närmaste tiden.

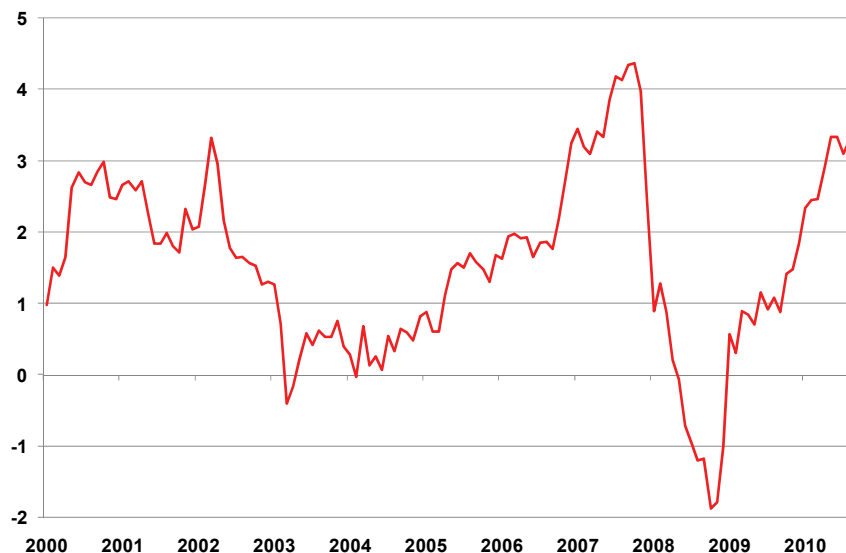
4.1 Prisutvecklingen

Konsumentpriser stiger under 2011

Det vanligaste måttet på inflation är förändringar i konsumentprisindex (KPI). KPI visar hur priserna i genomsnitt utvecklas för hela den privata inhemska konsumtionen. De priser som mäts är de som konsumenterna faktiskt betalar.

Det är många faktorer som påverkar KPI. Förändringar av skatter och subventioner kan påverka priset på konsumtion och därmed inflationen. Ränteutvecklingen på bolån påverkar också inflationen eftersom kostnaden för boendet står för en stor andel av hushållens konsumtion. Påverkan på inflationen är särskilt stor när ränteförändringarna är stora. Eftersom Sverige har stor handel med omvärlden och konsumerar många importerade varor är prisutvecklingen på dessa också viktiga. Priserna på importerade varor och tjänster påverkas i sin tur av växelkursens utveckling.

Diagram 4.1 Konsumentprisindex mätt som 12-månadersförändring, månadsvärden, procent

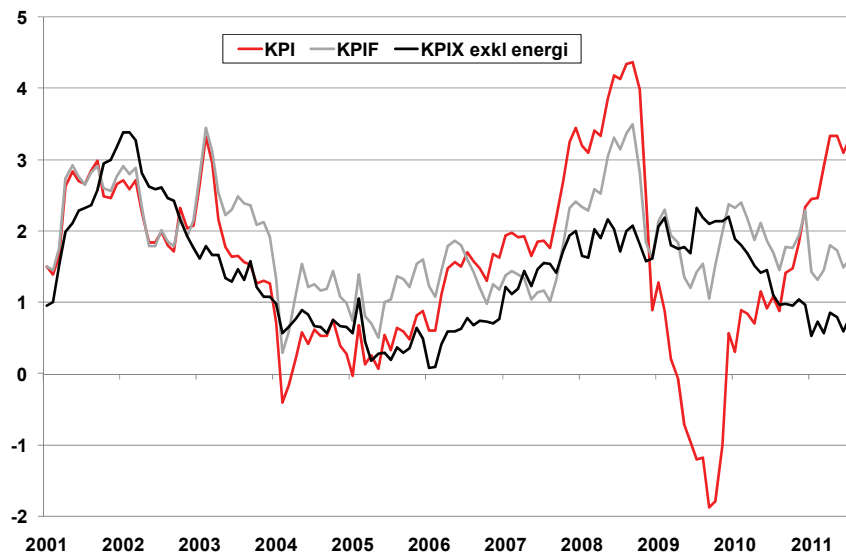
Källa: SCB

¹¹ Inflation= Förändringar av KPI, konsumentprisindex

Inflationen har fluktuerat relativt kraftigt under de senaste tio åren i förhållande till Riksbankens inflationsmål på 2 procent. De senaste åren har inflationstakten enligt KPI gått som en berg- och dalbana. Den stigande inflationstakten 2007-2008 berodde till stor del på råvaruprishöjningar och det efterföljande raset förklaras av den turbulenta ekonomiska utvecklingen sedan finanskrisen. Inflationen sjönk från 4,4 procent till -1,9 procent under krisperioden. Effekten på KPI förstärktes till följd av snabbt sänkta räntor. När ekonomin började återhämta sig har också inflationstakten stigit.

I diagram 4.2 finns en jämförelse av utvecklingen för tre olika mått på inflation de senaste tio åren, KPI, KPIX exklusive energi samt KPIF¹². I perioder med stora ränteförändringar påpekar Riksbanken i sina analyser att KPIF som mäter inflationstakten med fast ränta ger en bättre bild av prisutvecklingen för konsumenterna. På längre sikt ska de olika måtten sammanfalla. KPIF har varierat mindre de senaste åren jämfört med KPI och legat i närheten av inflationsmålet.

Diagram 4.2 KPI och KPIX exklusive energi samt KPIF, 12-månadersförändring, procent

Källa: Konjunkturinstitutet och SCB

De senaste åren har inflationen varit mycket låg, KPI minskade med 0,5 procent år 2009 och steg med 1,2 procent 2010. Inflationen enligt KPI har stigit under 2011 och det är i dagsläget stor skillnad mellan olika inflationsmått. En viktig orsak är att Riksbankens räntehöjningar och bankernas ökade räntemarginaler medfört högre bostadsräntor vilket dragit upp KPI men inte de andra inflationsmåtten. Som en följd av den ekonomiska återhämtningen globalt har flera råvarupriser stigit. Den politiska oron i Mellanöstern och Nordafrika har också bidragit till högre oljepriser. I KPIX exklusive energi rensas den effekten på prisökningarna bort och vi ser att det underliggande inflationstrycket är mycket lågt. Rensat för räntehöjningar och energipriser är inflationstakten mindre än en procent.

¹² KPIX och KPIF är mått på så kallad underliggande inflation. KPIX exkluderar indirekta skatter, subventioner och räntekostnaderna för egna hem. I KPIF beräknas egnahemsägarnas räntekostnader vid en konstant räntesats.

Inflationen enligt KPI bedöms ligga över målet 2011 men inflationstakten minskar och väntas ligga i linje med målet 2012. Enligt KPI med fast ränta väntas inflationen vara omkring 1,5 procent.

Tabell 4.1 Inflationsbedömningar, årlig procentuell förändring

	2011	2012
Konjunkturinstitutet (aug)		
- KPI	3,0	1,9
- KPIF	1,5	1,3
Riksbanken (PPU sep)		
- KPI	3,0	2,1
- KPIF	1,5	1,5

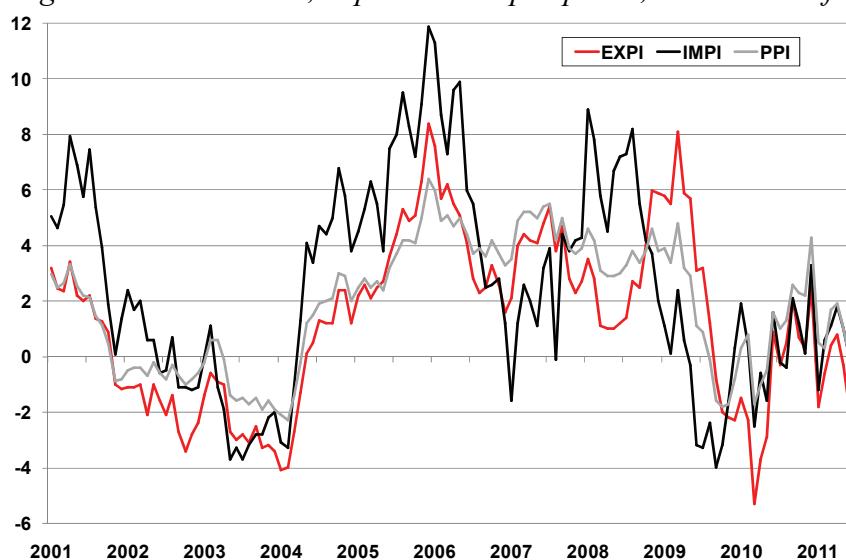
Källa: Konjunkturinstitutet och Riksbanken

Producent-, import- och exportpriser

Andra viktiga prisökningsmått i bedömningen om inflationstendenserna i samhället är producent-, import- och exportprisindex. Producentprisindex visar prisutvecklingen för svensktillverkade varor vid leverans till inhemsk marknad eller för export. Exportprisindex visar prisutvecklingen för varor producerade i Sverige för exportmarknaden och importprisindex visar prisutvecklingen för varor som importeras till Sverige¹³.

Dessa priser förändras mer än konsumentpriserna och har kraftigt varierat det senaste decenniet. Växelkursens utveckling har en stor inverkan på dessa priser liksom utvecklingen av olika råvarupriser. En starkare krona tenderar att sänka import- och exportpriserna. Förändrade importpriser spelar ofta stor roll för prisutvecklingen på kortare sikt.

Diagram 4.3 Producent-, import- och exportpriser, 12-månadersförändring

Källa: SCB

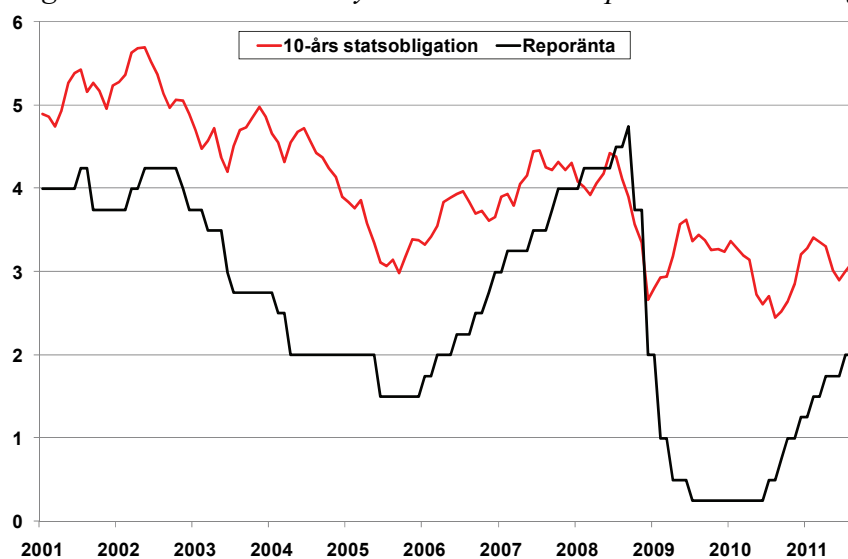
¹³ Prisutvecklingarna redovisas för produkter inom B-E enligt SPIN 2007, dvs. utvinning av mineral; samt industriprodukter; el, gas, värme och kyla och vattenförsörjningstjänster, i linje med EU-rekommendationer för internationell jämförelse. Detta innebär att produkter från jordbruk, skogsbruk och fiske inte längre ingår i totalaggregaten.

Utvecklingen av import- och exportpriserna har de senaste åren hållits tillbaka av att kronan har förstärkts. Därför har uppgången av råvarupriser som pågått det senaste året inte slagit igenom fullt ut.

4.2 Reporänta

Riksdagen har gett Riksbanken i uppgift att upprätthålla ett fast penningvärde¹⁴. Riksbanken tolkar målet om ett fast penningvärde som att inflationen ska vara låg och stabil och har preciserat detta till ett inflationsmål som säger att den årliga förändringen av KPI ska vara 2 procent. Riksbankens främsta medel för att påverka inflationen är reporäntan. Genom ränteförändringar kan Riksbanken försöka styra efterfrågan i ekonomin så att inflationen ligger på målet.

Diagram 4.4 Riksbankens styrränta och räntan på 10-års statsobligationer

Källa: Riksbanken och Konjunkturinstitutet

I juli 2009 skedde den senaste sänkningen av reporäntan till 0,25 procent. Det var den sjätte sänkningen sedan räntetoppen på 4,75 procent i september 2008. Krisnivån på reporäntan låg kvar till i juli 2010 då Riksbanken inledde en serie höjningar av reporäntan.

I september 2011 beslöt Riksbanken att behålla räntan oförändrad på 2,0 procent. Riksbankens prognoser över sin egen politik pekar mot fortsatta räntehöjningar framöver men i en mer långsam takt än tidigare förutspåts. Riksbanken poängter att osäkerheten om den ekonomiska utvecklingen är stor.

4.3 Fortsatt förtroende för inflationsmålet

Riksbanken beaktar även vilka förväntningar som olika aktörer har om den framtida inflationen vid sin bedömning av inflationsutvecklingen. Inflationförväntningarna steg under våren men har enligt de senaste enkäterna fallit tillbaka och är på lite sikt i linje med Riksbankens mål.

¹⁴ Riksbanken ska dessutom främja ett säkert och effektivt betalningsväsende.

På ett och två års sikt förväntas inflationen bli omkring 2,5 procent enligt de senaste enkätundersökningarna.¹⁵ På fem års sikt förväntas inflationen vara 2,2 procent vilket tyder på fortsatt förtroende för Riksbankens förmåga att uppfylla inflationsmålet.

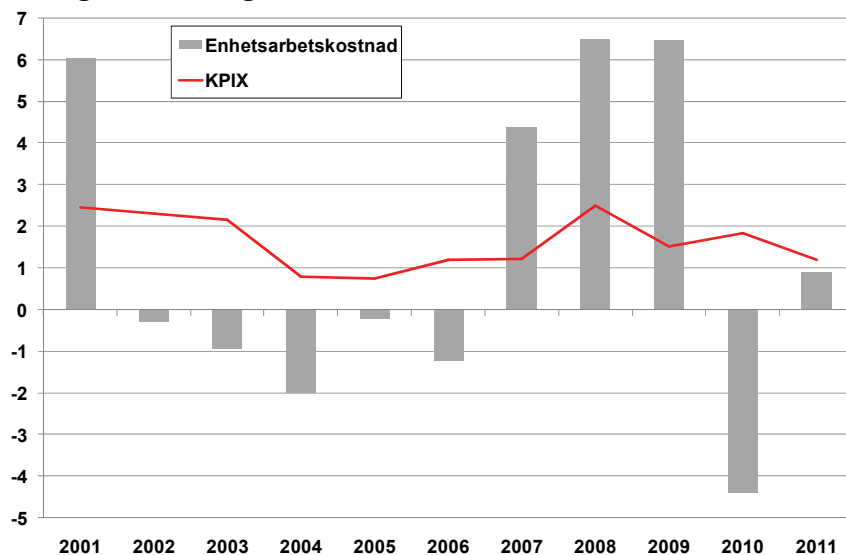
4.4 Enhetsarbetskostnad och inflation

Enhetsarbetskostnaden, dvs. arbetskostnaden per producerad enhet, för näringslivet kan ses som ett mått på lönebildningens bidrag till inflationstrycket. På lång sikt bestäms prisökningstakten i hög grad av hur enhetsarbetskostnaden utvecklas. Företagen anpassar sina priser till utvecklingen av enhetsarbetskostnaden så att vinsterna hålls på en rimlig nivå. Priserna påverkas med fördröjning då det uppstår kostnader för företagen att ändra priserna ofta.

Den enskilt viktigaste faktorn för inflationens utveckling är alltså utvecklingen av företagens lönekostnader. Det finns ett starkt samband mellan utvecklingen av de totala arbetskraftskostnaderna minskat med produktivitetens utvecklingen (enhetsarbetskostnaden) och den underliggande inflationen. Om företagen höjer sina priser i syfte att höja vinsterna ökar också inflationen. Om vinstnivån går upp och ner och över tiden är konstant tar dessa förändringar ut varandra.

Enhetsarbetskostnaden ökade kraftigt under 2008 och 2009 till följd av negativ produktivitetens utveckling. Den snabbt ökande produktiviteten under 2010 medförde att enhetsarbetskostnaden sjönk förra året och den väntas öka svagt 2011. Detta gör att företagets kostnader ökar relativt långsamt i år.

Diagram 4.5 Enhetsarbetskostnad och underliggande inflation, årlig procentuell förändring, hela näringslivet

Källa: Konjunkturinstitutet

Om KPI rensas från effekter av förändringar av räntekostnader för egna hem och för förändringar av skatter och subventioner får man ett justerat inflationsmått som benämns KPIX. Enskilda år är skillnaderna i ökningstakt stora mellan enhetsarbetskostnaden i näringslivet och den underliggande inflationen. Under perioden 1998-2010 ökade enhetsarbetskraftskostnaden inom näringslivet i genomsnitt med 1,5 procent per år

¹⁵ Prospera AB och Konjunkturinstitutets barometer är de viktigaste enkäterna som Riksbanken följer.

vilket är exakt lika mycket som KPIX har ökat under samma period. Även andra jämförelseperioder visar en stark samvariation i den genomsnittliga utvecklingen av enhetsarbetskostnaden och den underliggande inflationen över tid.

4.5 Inflationsmål och näringslivets priser

Konsumentprisernas utveckling avgör hur stora de reala löneökningarna blir för löntagarna men konsumentpriserna påverkar inte löneutrymmet direkt. Avgörande för löneutrymmet är istället, utöver produktivitetsutvecklingen, det prispåslag som näringslivet gör på de produkter som näringslivet säljer (prispförändringar på näringslivets förädlingsvärde).

Att utvecklingen av konsumentpriserna och näringslivets förädlingsvärdepris skiljer sig åt beror på att de mäter olika saker. Exempelvis producerar näringslivet annat än konsumtionsvaror. Många av näringslivets varor säljs på export och påverkar därmed inte de svenska konsumentpriserna. En annan skillnad är att boendekostnaderna och prispförändringar på importerade varor påverkar konsumentpriserna men inte näringslivets förädlingsvärdepriser.

Även om konsumentpriserna och näringslivets förädlingsvärdepriser mäter olika saker sätter Riksbankens inflationsmål också en gräns för hur mycket näringslivets förädlingsvärdepriser kan öka utan att de kommer i konflikt med Riksbankens inflationsmål. Enligt Konjunkturinstitutet innebär Riksbankens inflationsmål att näringslivets förädlingsvärdepris under de kommande åren endast kan öka med omkring 1,3 procent per år om konsumentprisökningen ska stanna vid 2 procent¹⁶.

4.6 Sammanfattning

Inflationen enligt KPI har varierat kraftigt under de senaste åren. En orsak till det är Riksbankens förändringar av reporäntan och de effekter detta får på bostadsräntorna. En annan orsak har varit förändringar i olika råvarupriser.

Inflationen kommer under 2011 att ligga över inflationsmålet främst beroende på Riksbankens räntehöjningar. 2012 väntas inflationen hamna nära målet. Det underliggande inflationstrycket är lägre.

Aktuella inflationsförväntningarna på några års sikt tyder på fortsatt förtroende för inflationsmålet även om de för närvarande ligger några tiondelar över 2 procent.

¹⁶ Lönebildningsrapporten 2011, Konjunkturinstitutet

5. Sysselsättning och arbetslöshet

Hög sysselsättningsgrad och låg arbetslöshet är självklara mål för Facken inom industrin. Skälen är flera. Arbetslöshet ger ekonomiska förluster för den som drabbas och innebär stora kostnader för samhället. Högre sysselsättning ökar inkomstnivån och tillväxten i landet och ger bättre förutsättningar för en god välfärd.

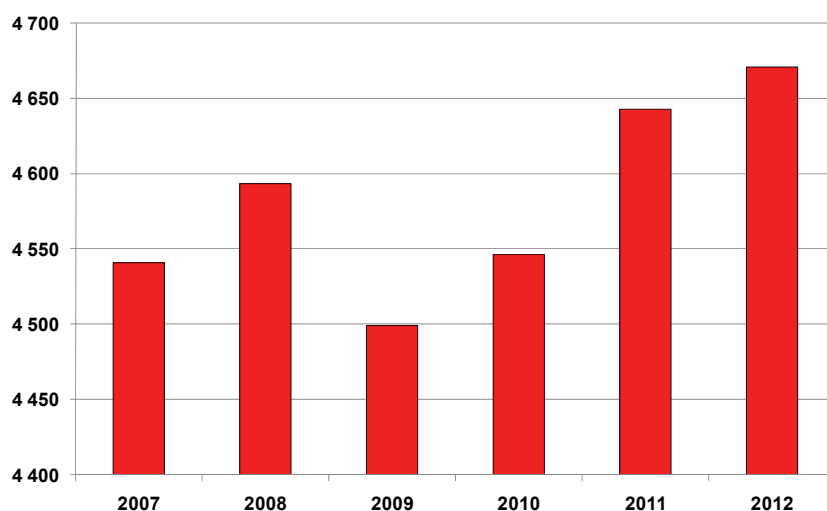
I kapitel 5 Sysselsättning och arbetslöshet beskrivs utvecklingen av sysselsättning och arbetslöshet på den svenska arbetsmarknaden under senare år. Utvecklingen inom industrin ges ett särskilt utrymme. De prognoser som redovisas för 2011 och 2012 bygger på material från Arbetsförmedlingen och Konjunkturinstitutet. Avslutningsvis görs en bedömning av hur väl matchningen fungerar på den svenska arbetsmarknaden.

5.1 Den starka sysselsättningsökningen dämpas

Antalet sysselsatta fortsätter att öka. Återhämtningen efter finanskrisen tog rejäl fart under 2010 och första halvåret 2011. Antalet sysselsatta i åldern 15-74 år uppgick i juni 2011 till 4 754 000 personer. En ökning med 97 000 personer jämfört med juni 2010.

Arbetsförmedlingen räknade i sin vårprognos¹⁷ med en rekordstark ökning av sysselsättningen under 2011, 107 000 personer. Ökningen under 2012 förväntades bli 61 000 personer. Prognoser som presenteras efter sommaren är mindre positiva avseende 2012.

Diagram 5.1 Sysselsatta 15-74 år, 1 000-tal

Källa: Konjunkturinstitutet aug 2011

Konjunkturinstitutet¹⁸ räknar med en sysselsättningsökning på 97 000 personer 2011 men har en betydligt lägre prognos för 2012. Ökningen mellan 2011 och 2012 uppskattas bli 28 000 personer. Av sysselsättningsökningen 2011 bidrar industrin och byggsektorn med 14 000 personer vardera och tjänstesektorn med 65 000. Prognosen för år 2012 är att sysselsättningen blir i stort sett oförändrad i industrin och i byggsektorn. Sysselsättningen i offentlig verksamhet är oförändrad både 2011 och 2012.

¹⁷ Arbetsmarknadsutsikterna våren 2011, Arbetsförmedlingen

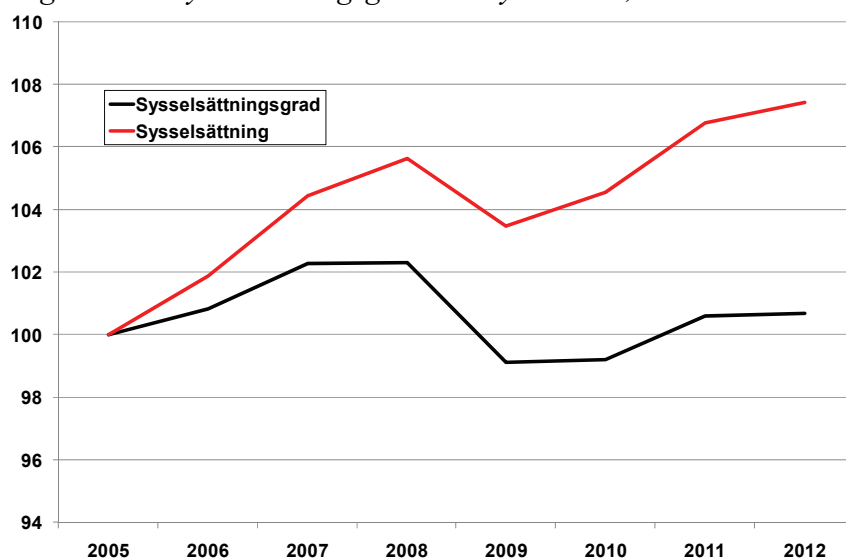
¹⁸ Konjunkturläget augusti 2011, Konjunkturinstitutet

Stigande sysselsättningsgrad

En ökad sysselsättning kan vara en effekt av att befolkningen ökar och behöver inte innebära att en större andel av befolkningen är sysselsatt. Sysselsättningsgraden är ett mått på andel sysselsatta i relation till befolkningen. Diagram 5.2 visar utvecklingen av sysselsättningen respektive sysselsättningsgraden från 2005 fram till 2012 för åldersgruppen 15-74 år. Diagrammet visar sysselsättningsutvecklingen och utvecklingen av sysselsättningsgraden i relation till den nivå som rådde 2005. Nivån på sysselsättningen respektive sysselsättningsgraden 2005 är satta till 100.

Sysselsättningen steg från 2005 fram till 2008. Efter finanskrisens utbrott sjunker sysselsättningen 2009. Därefter stiger sysselsättningen åter och är 2011 på en högre nivå än 2008. Sysselsättningsgraden stiger också fram till 2008, men i en långsammare takt. År 2009 sjunker sysselsättningsgraden tvärt för att sedan stiga. Sysselsättningsgraden når dock inte tillbaka till 2008 års nivå. Sysselsättningen behöver öka med omkring 75 000 personer ytterligare för att sysselsättningsgraden 2012 ska nå upp till 2008 års nivå.

Diagram 5.2 Sysselsättningsgrad och sysselsatta, index 2005=100

Källa: AKU, prognos Konjunkturinstitutet, egna bearbetningar

Sysselsättningsgradens utveckling – ålder och kön

Sysselsättningsgraden varierar mycket mellan olika åldersgrupper. Bland ungdomar och äldre är sysselsättningsgraden lägre och variationerna över tid är större. Utvecklingen av sysselsättningsgraden påverkas därför av vilka åldersgrupper som studeras.

Diagram 5.3.a visar hur sysselsättningsgraden utvecklats i relation till läget 2005 för åldersgruppen 15-74 år respektive 16-64 år. Som framgår av diagrammet blir utvecklingen sämre om man ser till gruppen 15-74 år. Båda kurvorna visar att sysselsättningsgraden nått upp till 2005 års nivå. Mätt för åldersgruppen 16-64 år är avståndet mindre till 2008 års nivåer.

Diagram 5.3.a och 5.3.b Sysselsättningsgradens utveckling, index 2005=100

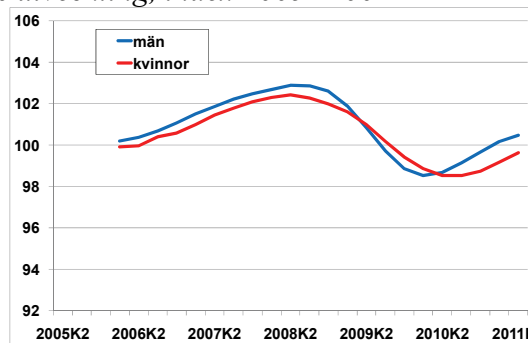
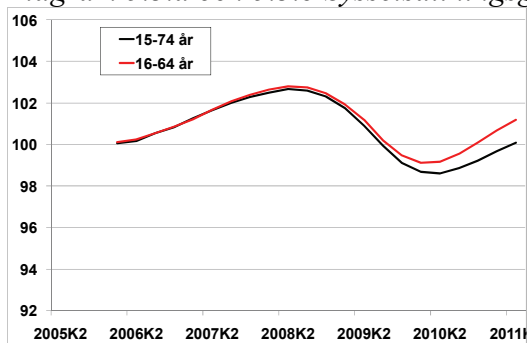
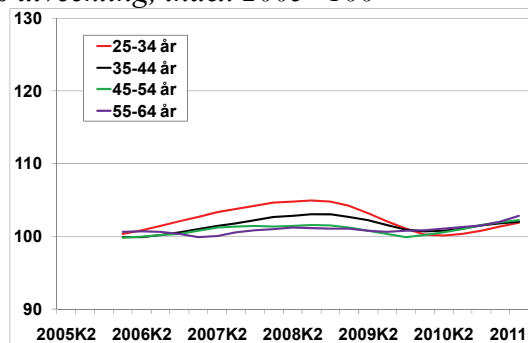
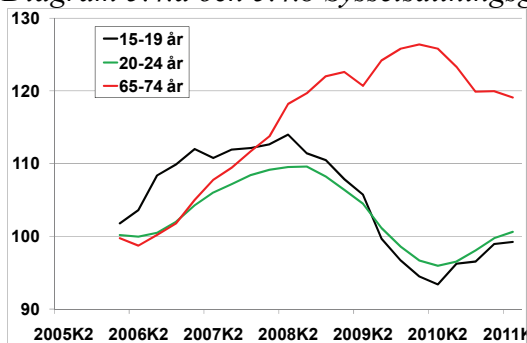

Diagram 5.4.a och 5.4.b Sysselsättningsgradens utveckling, index 2005=100

Källa: AKU och egna beräkningar

Diagram 5.4.a och 5.4.b visar hur sysselsättningsgraden utvecklats för olika åldersgrupper från 2005 fram till andra kvartalet 2011. Det relativa tappet var störst i åldersgrupperna 15-19 och 20-24 år. I åldersgruppen 65-74 år är sysselsättningsgraden idag väsentligt högre än 2008. I åldersgrupperna mellan 25 och 64 år blir svängningarna mindre med stigande ålder. Faktum är att sysselsättningsgraden för åldersgruppen 55-64 år är högre idag än 2008 och för åldersgruppen 45-54 år är sysselsättningsgraden ungefär densamma idag som 2008.

En orsak till att svängningarna i sysselsättningsgrad blir så stora i de äldre och yngre åldersgrupperna är att det är betydligt färre som är sysselsatta i dessa åldersgrupper. I åldersgruppen 15-19 år är endast omkring 20 procent eller runt 135 000 personer sysselsatt och i åldersgruppen 65-74 år endast omkring 12 procent. I åldersgrupperna 25-54 år är sysselsättningsgraden däremot mellan 81 och 88 procent.

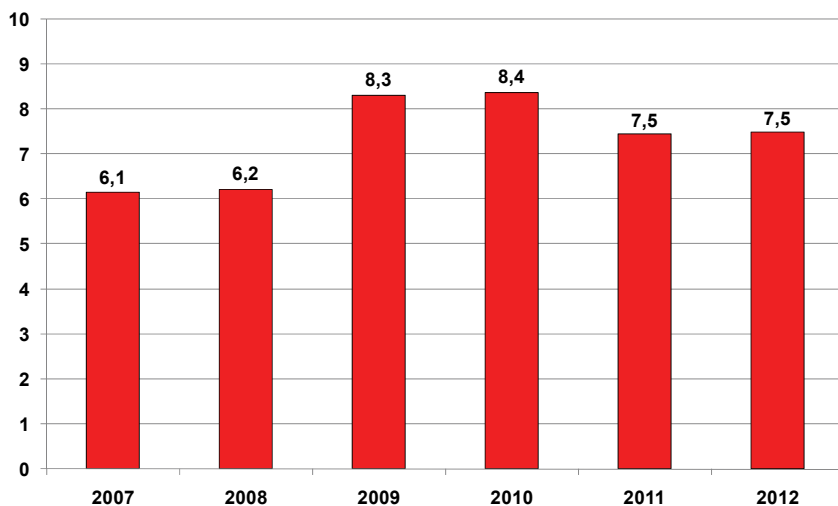
Den könsuppdelade arbetsmarknaden gör att sysselsättningsgraden utvecklats olika för män respektive kvinnor. Krisen drabbade först industrin där män är i majoritet. Effekten på kvinnors sysselsättningsgrad kom något senare och har blivit lite mer utdragen. Skillnaden mellan män och kvinnors sysselsättningsgrad sjönk därför i krisen inledning, sedan ökade den och är nu tillbaka på ungefär samma nivåer som före krisen.

Kvinnors sysselsättningsgrad är 5-6 procentenheter lägre än männens. Det finns en tendens till att sysselsättningsgraden för kvinnor minskar något i förhållande till männens. En förklaring är att sysselsättningen för utrikes födda har varit svag, och då särskilt bland utomeuropeiskt födda kvinnor.

Arbetslösheten

Antalet arbetslösa har minskat det senaste året. I juni 2011 uppgick antalet arbetslösa (15-74 år) till 458 000 personer, vilket motsvarar 8,8 procent av arbetskraften. Arbetslösheten i juni är vanligtvis högre än årsgenomsnittet. Antalet långtidsarbetslösa minskade med 19 000 jämfört med juni 2010, och uppgick i juni 2011 till 106 000 personer.

Diagram 5.5 Arbetslöshet 15-74 år, procent

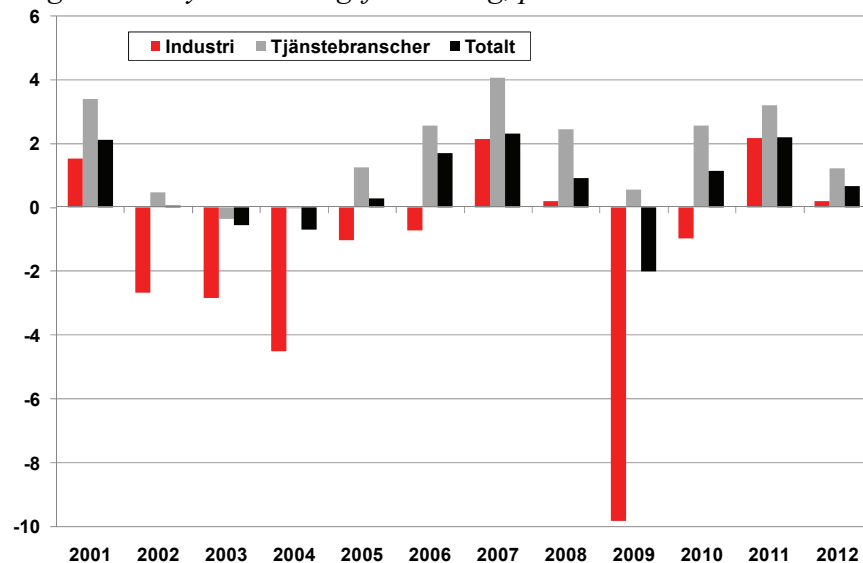

Källa: Konjunkturinstitutet

Arbetsförmedlingen förväntar sig i sin vårprognos att arbetslösheten kommer att minska från 8,4 procent som årsgenomsnitt för 2010 till 7,5 procent år 2011 respektive 6,7 procent år 2012. Konjunkturinstitutet uppskattar i sin prognos i augusti 2011 att arbetslösheten blir 7,5 procent för 2011 och stannar på den nivån också 2012.

5.2 Utvecklingen inom industrin

Diagram 5.6 Sysselsättningsförändring, procent

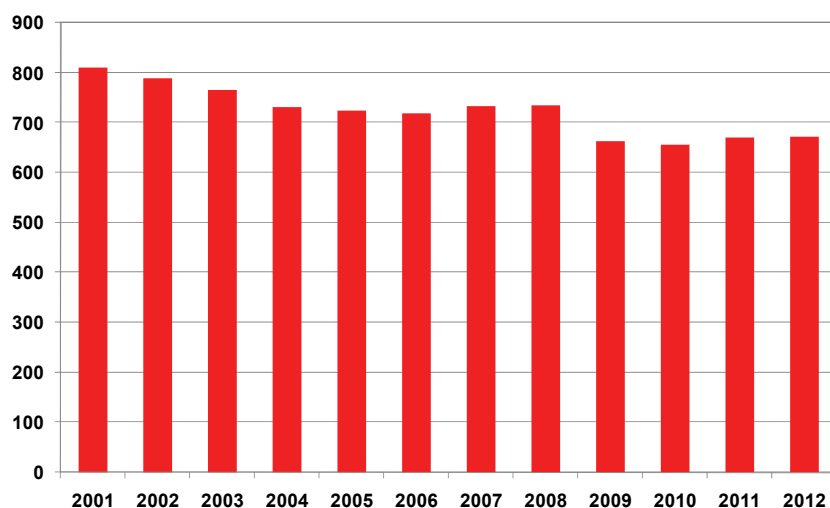
Källa: Konjunkturinstitutet

Finanskrisen drabbade industrins anställda hårt. Diagram 5.6 visar att sysselsättningsminskningen inom industrin var betydligt större än i tjänstesektorn¹⁹. Sysselsättningen inom industrin minskade med 10 procent mellan 2008 och 2009. Även under åren 2002 till 2005 minskade industrisysselsättningen. Sammantaget var den minskningen ungefär lika stor som den efter att finanskrisen bröt ut. Skillnaden var att minskningen efter finanskrisen kom inom loppet av ett år.

Viss återhämtning inom industrin

2009 var antalet sysselsatta inom industrin cirka 70 000 färre än året innan. Konjunkturinstitutet gör bedömningen att sysselsättningen inom industrin ökar med 14 000 år 2011. Det innebär en viss återhämtning. År 2012 är Konjunkturinstitutets prognos att sysselsättningen inom industrin blir i stort sett oförändrat. Arbetsförmedlingen beräknar att sysselsättningen inom industrin kommer att öka med 11 000 respektive 4 000 personer under 2011 och 2012.

Diagram 5.7 Antal sysselsatta inom industrin, 1 000-tal

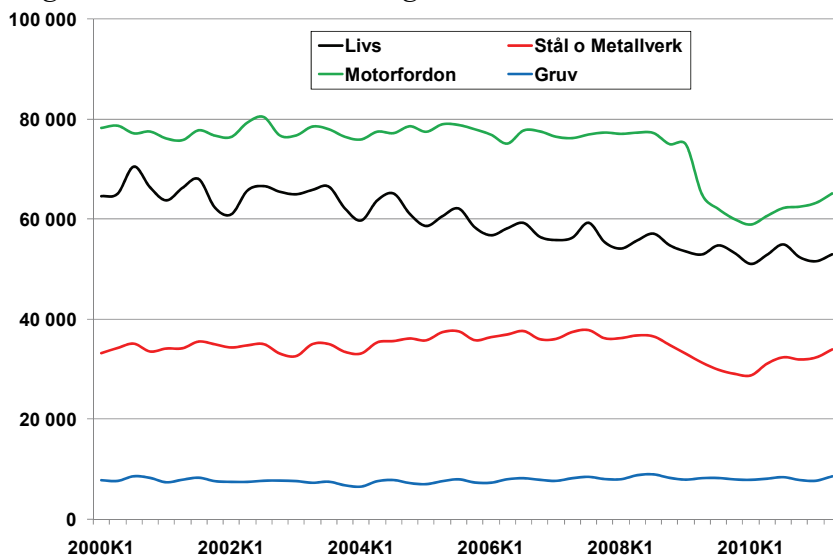
Källa: Konjunkturinstitutet

Ökningen förmår inte bryta den långsiktiga trenden med allt färre sysselsatta inom industrin. Siffrorna över sysselsättningsutvecklingen inom industrin ger dock inte en helt rättvisande bild av industrins betydelse för sysselsättningen. Sysselsättningen ökar nämligen i industrinära tjänsteverksamhet som till exempel IT-tjänster, andra konsultverksamheter och i bemanningsföretag verksamma med industriproduktion. Enligt Industrins ekonomiska råds rapport inför avtalsrörelsen 2011²⁰ utgörs 20-25 procent av bemanningsföretagens totala omsättning av insatser i industriell tillverkning.

¹⁹ Sysselsättningen för tjänstesektorn avser tjänstesektorn exkl. finans- och fastighetsverksamhet

²⁰ Inför 2011 års avtalsrörelse, Industrins ekonomiska råd, juni 2011

Diagram 5.8 Antal anställda några industribranscher

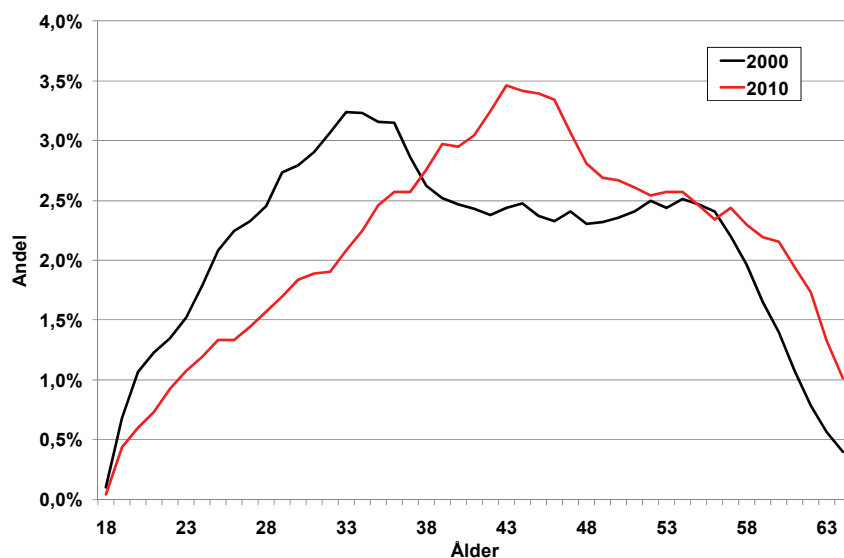
Källa: SCB

Sysselsättningsutvecklingen ser olika ut inom industrins delbranscher. Exempelvis medförde finanskrisen en kraftig minskning av antalet sysselsatta med produktion av motorfordon²¹. Även inom Stål- och Metallverk var minskningen stor medan antalet anställda inom gruvindustrin inte påverkades. Antalet anställda inom livsmedelsbranschen påverkades inte särskilt av finanskrisen, däremot minskar antalet anställda trendmässigt.

Industrianställda blir äldre

De industrianställdas genomsnittsålder har successivt ökat. Den utvecklingen har pågått under en längre tid och finanskrisens härjningar har påskyndat förloppet, många yngre anställda fick lämna industrin under krisen. Diagram 5.9 visar de industrianställdas åldersfördelning år 2000 och år 2010.

Diagram 5.9 Andel industrianställda fördelat på ålder

Källa: Facken inom industrins lönedatabas

²¹ I huvudsak bilar och lastbilar

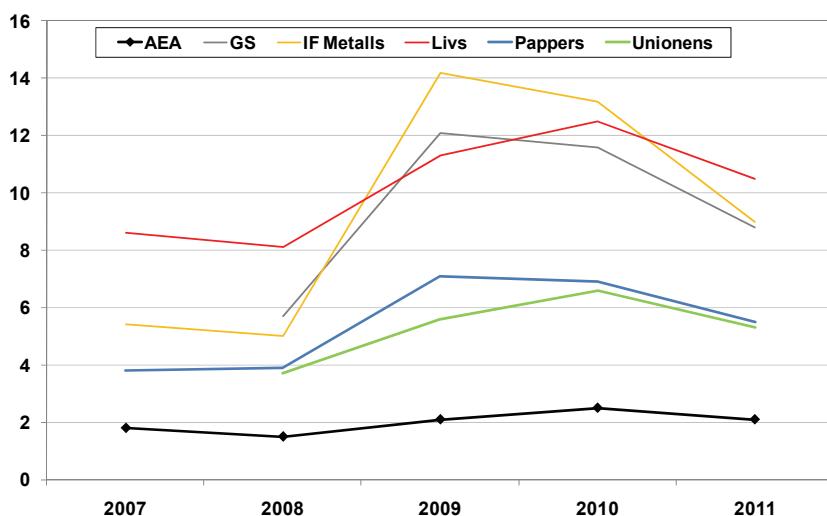
Medelåldern bland industrianställda arbetare var år 2000 39,5 år och är idag 43,2 år. Medelåldern bland tjänstemännen inom industrin är idag 44,7 jämfört med 43,0 för tio år sedan.

Andelen sysselsatta i åldersgrupperna över 58 år har ökat påtagligt. Andelen yngre har samtidigt minskat markant. Delvis är det en effekt av att industrianställdas utbildningstid har ökat men det är förmodligen också en effekt av att antalet nyrekryterade minskar.

Arbetslösheten inom industrin

När efterfrågan försvann på många av industriföretagens produkter reagerade företagen snabbt med att dra ner på antalet visstidsanställda. Dessutom bantades eller avslutades kontrakt med bemanningsföretag. Därtill kom en våg av uppsägningar. Det innebar att antalet arbetslösa snabbt steg bland de industrianställda.

Diagram 5.10 Öppet arbetslösa och i program med aktivitetsstöd, maj månad

Källa: Arbetsförmedlingen

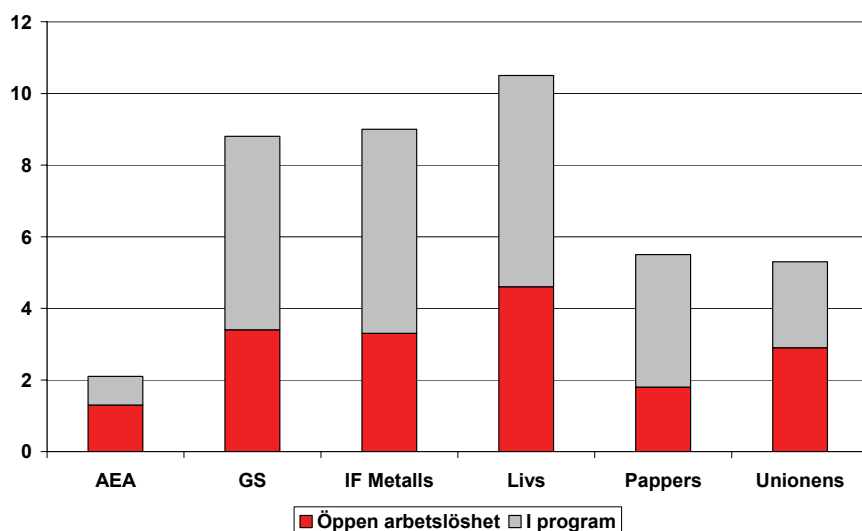
Olika yrkesgrupper drabbades olika hårt. Diagram 5.10 visar utvecklingen av andelen arbetslösa kassamedlemmar inom olika arbetslöshetskassor. Som framgår skiljer sig utvecklingen kraftigt. Man bör observera att i Unionens och Akademikernas arbetslöshetskassor²² ingår stora grupper utanför industrin. Nivåerna är också genomgående lägre än i den officiella arbetslöshetsstatistiken som SCB tar fram. Det beror bland annat på att personer som varit arbetslösa så länge att de blivit utförsäkrade inte ingår.

Arbetslösheten har minskat i samtliga a-kassor på industrins område men är fortfarande på en högre nivå än innan finanskrisen. Den största procentuella minskningen återfinns i GS och IF Metalls a-kassor.

Som framgår av diagram 5.11 är andelen arbetslösa kassamedlemmar i GS, Livs och IF Metall fortfarande mellan åtta och elva procent. De tre förbunden ligger alla över genomsnittet för riket.

²² Den a-kassa som Sveriges Ingenjörers medlemmar tillhör.

Diagram 5.11 Öppen arbetslöshet och i program med aktivitetsstöd, maj 2011

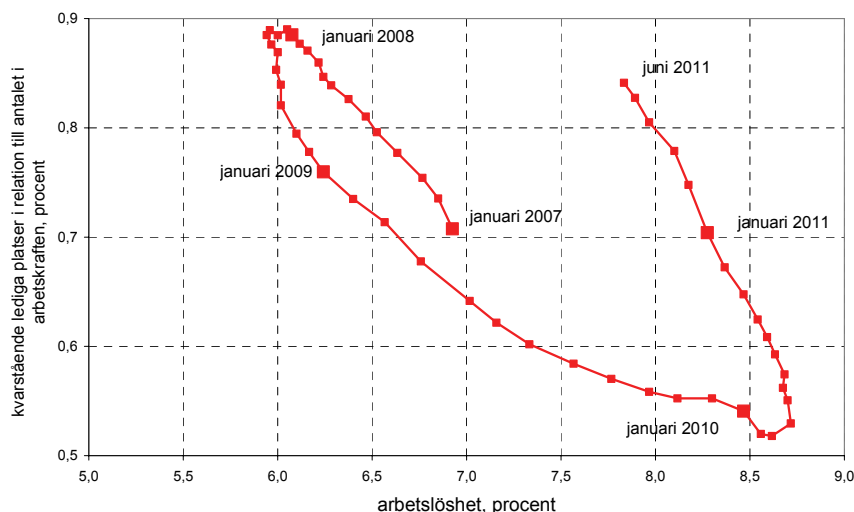

Källa: Arbetsförmedlingen

5.3 Matchningen

En effektiv matchning på arbetsmarknaden är en förutsättning för att uppnå hög sysselsättning och låg arbetslöshet. Ett kännetecken på en väl fungerande arbetsmarknad är att det går snabbt att tillsätta en vakans när det finns lediga jobb och arbetssökande. Det finns ett antal olika mått som kan användas som indikatorer på arbetsmarknadens funktionsätt. I Industrins ekonomiska råds rapport inför avtalsrörelsen görs en genomgång av olika mått och även Konjunkturinstitutet gör i sin lönebildningsrapport inför avtalsrörelsen 2011²³ en genomgång.

Diagram 5.12 Beveridgekurvan, månadsdata 2007-2011, glidande medelvärden

Källa: Industrins ekonomiska råd

I diagram 5.12 visas den så kallade Beveridgekurvan. Beveridgekurvan visar sambandet mellan antalet arbetslösa och antalet kvarstående lediga platser som andel av antalet personer i arbetskraften. Beveridgekurvan används ofta för att ge en beskrivning av hur

²³ Lönebildningsrapport 2011, Konjunkturinstitutet, maj 2011

väl arbetsmarknaden fungerar, det vill säga hur väl matchningen mellan arbetssökande och lediga platser fungerar.

Antalet kvarstående lediga platser är uppe på samma nivåer som under slutet av 2007 och mitten av 2009. Samtidigt är arbetslösheten drygt 1,5 procentenheter högre. Detta tyder på att matchningen fungerar sämre än den gjorde i förra konjunkturuppgången.

Var finns det jobb?

I en rapport från Arbetsförmedlingen²⁴ görs bedömningen att nästan alla jobböppningar inom de närmaste åren kommer att kräva gymnasie- eller högskoleutbildning och att arbetssökande med enbart förgymnasial utbildning kommer att få mycket svårt att hitta ett jobb.

I rapporten konstateras också att antalet bristyrken har ökat sedan våren 2009 men att bristen på arbetskraft ännu inte är på de nivåer som förekom innan finanskrisen. Efterfrågan på arbetskraft inom industrin beräknas under 2011 och 2012 stiga med 16 000 respektive 6 000 arbetstillfällen. Arbetsförmedlingen bedömer att det kommer att vara brist på bland annat lastbilmekaniker, CNC-operatörer, licensierade svetsare och verktygsmakare, medan det kommer att finnas ett överskott på framför allt olika slags monter.

Inom IT och teknik har en stor del av företagen svårt att växa i den takt som de planerar på grund av att det inte finns arbetskraft med de rätta kvalifikationerna, det vill säga längre eftergymnasiala utbildningar. Rekryteringsläget bedöms dessutom bli än mer bekymmersamt för allt fler företag under de närmaste åren.

Passar arbetskraften de jobb som finns?

Anställda inom industrin drabbades hårt i samband med finanskrisen och i synnerhet drabbades anställda med kortare utbildning. Detta har fått till följd att det finns många arbetssökande inom industriyrkena. Ett stort antal av de arbetssökande saknar den utbildning som efterfrågas inom industrin.

I en undersökning av Svenskt Näringsliv konstateras att 7 av 10 företag har svårt att få tag i arbetskraft. Behovet av arbetskraft är således stort trots att arbetslösheten är hög. Varför lyckas inte företagen finna den arbetskraft de söker när det finns så många som är utan arbete?

Många av dem som var arbetslösa, eller inskrivna på arbetsmarknadspolitiska program, har haft långa tidsperioder utan arbete. Av de 371 000 personerna som saknade arbete i april 2011 hade 103 000 personer saknat arbete i mer än 3 år under den senaste tioårsperioden. Dessutom har drygt 55 000 personer saknat arbete mellan 2-3 år samt 88 000 personer saknat arbete mellan 1 och 2 år. Det innebär att av samtliga 371 000 arbetslösa har drygt 245 000 personer under den senaste tioårsperioden saknat arbete i minst ett år.

²⁴ ”Var finns jobben?”, Arbetsförmedlingen 2011

Tabell 5.1 Arbetslösa och i program, april 2011, totalt samt efter sammanlagd arbetslöshetstid under den senaste 10-årsperioden

Arbetslösa och i program, totalt	371 000
Varav	
> 3år	103 000
2-3 år	55 000
1-2 år	88 000
Summa	246 000

Källa: Arbetsförmedlingen

Under 2011 och 2012 väntas mer än 60 procent av de sökande komma att tillhöra någon av de grupper som Arbetsförmedlingen kategoriserar som en ”utsatt grupp”. Till gruppen utsatta grupper hör personer med högst förgymnasial utbildning, ungdomar med bristfällig utbildning, arbetslösa personer mellan 55-64 år, utomeuropeiskt födda samt funktionsnedsatta med nedsatt arbetsförmåga. Personer med gymnasial och eftergymnasial utbildning har samtidigt en mer gynnsam position.

Korttidsutbildade

Under treårsperioden fram till och med april 2011 nästan fördubblades antalet korttidsutbildade utan arbete och uppgick till nästan 110 000 personer. Förutom dem finns det ytterligare 86 000 inskrivna vid Arbetsförmedlingen som söker ett nytt arbete eller ett permanent arbete.

Ungdomar

Antalet öppet arbetslösa ungdomar registrerade vid Arbetsförmedlingen (inklusive deltagare i arbetsmarknadspolitiska program) var i slutet av april 2011 drygt 80 000. Nästan 35 000 av dessa hade varit utan jobb i ett år eller längre. En faktor som försvårar många ungdomars möjlighet att finna ett arbete är bristfällig utbildning. Nästan 20 000 av de ungdomar som saknade arbete i april hade grundskola som högsta utbildningsnivå.

Gruppen 55-64 år

Antalet arbetslösa och deltagare i program i åldern 55-64 år ökade stegvis från början av 2008 till början av 2010, från cirka 35 000 till drygt 60 000. Därefter har antalet sjunkit till strax under 60 000. Minskningen beror till viss del på förbättrad arbetsmarknad men även på att 40-talisterna lämnar arbetslivet. Av dem som saknade arbete i slutet av april 2011 hade cirka 25 000 personer varit utan arbete i mer än tre år under de senaste tio åren.

Utomeuropeiskt födda

Antalet utomeuropeiskt födda som saknar arbete har mer än fördubblats från början av 2008 till slutet av april 2011 och uppgick då till 80 000 personer. Av dessa hade 50 000 saknat arbete i minst ett av de senaste tio åren. En viktig orsak till att många utomeuropeiska invandrare har svårt att etablera sig på arbetsmarknaden är låg utbildningsnivå. Sysselsättningsgraden bland de utrikes födda kvinnorna är endast 57 procent jämfört med 67 procent bland de utrikes födda männen under första kvartalet 2011, i åldern 16-64 år. Motsvarande siffror för utomeuropeiskt födda är 49 procent respektive 61 procent. Detta kan jämföras med sysselsättningsgraden för hela befolkningen i åldergruppen 16-64 år som i slutet av april 2011 var 74,5 procent.

Personer med funktionsnedsättning

Antalet personer med funktionsnedsättning och nedsatt arbetsförmåga som är inskrivna vid Arbetsförmedlingen har sedan år 2004 ökat med 25 procent och uppgick i slutet av april 2011 till 170 000 personer. Mer än 45 procent av samtliga funktionsnedsatta som saknar arbete har varit utan jobb i mer än tre av de senaste tio åren.

En gemensam nämnare för många av de arbetssökande i ovan nämnda grupper är att de saknar fullgjord gymnasieutbildning. Gymnasiekompetens är för det mesta ett krav vid såväl anställningar som vidareutbildningar av olika slag. Att personer saknar gymnasiekompetens innebär stora hinder för att komma in på arbetsmarknaden och få en varaktig sysselsättning men också för att finna en väg till vidareutbildning.

Arbetsförmedlingen bedömer att tillgången på arbetskraft kommer att minska till slutet av år 2012 inom allt fler yrkesgrupper. Detta förstärks av att det finns en betydande del av de arbetslösa som inte uppfyller de kvalifikationskrav som arbetsgivarna har. Arbetsförmedlingen menar dock att den begynnande arbetskraftsbristen kommer att göra det lättare även för utsatta grupper att komma in på arbetsmarknaden eftersom arbetsgivarna kommer att bli tvungna att sänka sina kompetenskrav och snarare se till att ge utbildning internt i företaget.

5.4 Sammanfattning

Finanskrisen slog hårt på sysselsättningen inom industrin. Ser man till effekterna på hela den svenska arbetsmarknaden blev effekterna omfattande. Ändå blev de inte så illa som de flesta bedömare befarat. Spridningseffekterna från industrin till andra delar av den svenska ekonomin blev mindre än vad erfarenheterna från tidigare kraftiga produktions- och sysselsättningsfall indikerade. Det kraftiga och snabba BNP-fallet gjorde att exempelvis Konjunkturinstitutet sommaren 2009 i sina prognoser räknade med närmare 12 procent arbetslöshet 2011 och att antalet personer i arbetsmarknadspolitiska åtgärder skulle var över fem procent. Idag är prognosen 7,5 procent respektive 3,5 procent.

Om orsaken till det mindre sysselsättningsfallet varit att företagen behöll fler än vad de behövde utifrån att de bedömde att efterfrågefallet var tillfälligt²⁵ så borde effekten varit att när väl efterfrågan kom åter så skulle det ta tid innan sysselsättningen ökade. Men inte heller det inträffade utan istället kom sysselsättningsökningen i gång ganska snabbt och arbetskraftsutbudet ökade mer än vad det brukar i motsvarande konjunkturläge.

Vad som däremot tycks ha inträffat är att gruppen arbetslösa som har svårare att få ett nytt arbete ökar. De sämre konjunkturutsikterna gör att detta problem kan komma att öka ytterligare. Det innebär att finanskrisen därmed kan få mer långvariga effekter på de framtida arbetslöshetsnivåerna. För att möta en konjunkturedgång och vikande efterfrågan krävs en mer expansiv finans- och penningpolitik. För att varaktigt få ner arbetslöshetsnivåerna till de nivåer som rådde före finanskrisen krävs omfattande utbildningsinsatser framför allt riktat gentemot de grupper av arbetslösa som har en kortare och bristfällig utbildning.

En nyckelfaktor för att få en bättre fungerande matchning är de arbetslösas utbildning och kompetens. Parterna kan och bör satsa betydligt mer på kompetensutveckling, för att kunna möta den arbetskraftsbrist som vi redan ser tendenser till. Men därutöver be-

²⁵ Så kallad labour hoarding

hövs kraftfulla och massiva satsningar inom arbetsmarknadspolitiken och utbildningspolitikens områden.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att sysselsättning och sysselsättningsgrad stigit det senaste året men att sysselsättningsökningen dämpas och att ökningen av sysselsättningsgraden ser ut att stanna av. Arbetslösheten har minskat men den minskningen kan nu komma att upphöra. Samtidigt ser vi att det fortsatt är svårt för arbetslösa med kort utbildning, utrikes födda, personer med funktionsnedsättning med flera att komma in på arbetsmarknaden. Antalet långtidsarbetslösa minskar men ligger fortsatt på en hög nivå.

6. Löner

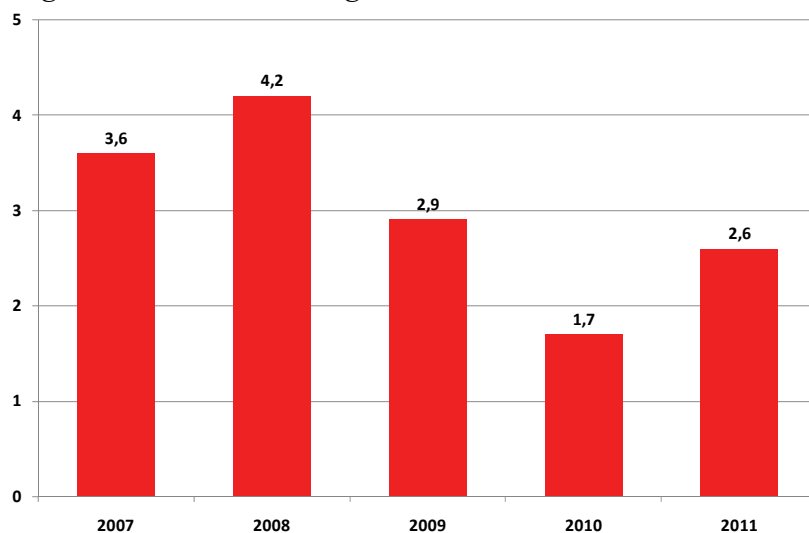
Löneutvecklingen är av naturliga skäl av stort intresse för Facken inom industrins medlemmar. Värdet på löneökningarna beror också på inflationsutvecklingen. Om priserna ökar mer än lönerna har de anställdas köpkraft inte förbättrats.

I kapitel 5 Löner beskrivs löneutvecklingen inom industrin. Nominella och reala förändringar redovisas och jämförelser görs mellan arbetare och tjänstemän, kvinnor och män och mellan industrin och hela arbetsmarknaden. Vi vänder även blicken utomlands och jämför utvecklingen i Sverige med utvecklingen i Europa.

6.1 Löneutveckling

Under avtalsperioden 2004-2006 ökade lönerna inom industrin med drygt tre procent per år. Inför 2007 års avtalsrörelse, och den högkonjunktur som då rådde, var lönekraften högre än tidigare. Det visade sig även i löneutvecklingen. Framför allt 2007 och 2008 då lönerna inom industrin ökade med i genomsnitt nästan fyra procent per år. 2009 dämpades löneökningstakten till följd av krisen och genomsnittet för hela avtalsperioden 2007-2009 blev 3,6 procent per år.

Diagram 6.1 Löneutveckling i industrin 2007-2011

Källa: *Facken inom industrin och Konjunkturinstitutets prognos för 2011*

2010 års avtalsrörelse resulterade i de lägsta avtalsökningarna hittills under Industriavtalet. Löneökningen inom industrin blev 1,7 procent. År 2011 väntas löneökningen bli 2,6 procent enligt Konjunkturinstitutet.

Olika källor ger olika bild av löneutvecklingen inom industrin 2010.

Det finns olika källor för att mäta löneutvecklingen. I den officiella lönestatistiken finns konjunkturlönestatistiken och strukturlönestatistiken. Löneutvecklingen enligt Facken inom industrins statistik stämmer oftast väl överens med utvecklingen enligt den officiella statistiken men under 2010 går utvecklingen enligt de olika källorna isär.

Enligt Facken inom industrins statistik var löneökningen 1,7 procent. Detsamma visar strukturlönestatistiken. Enligt konjunkturlönestatistiken däremot var ökningen 2,8 procent.

En förklaring till skillnaderna är mätperioderna. Strukturlönestatistiken och merparten av Facken inom industrins lönestatistik samlas in i september varje år. Konjunkturlönestatistiken mäts varje månad och årstalen är ett genomsnitt för de tolv månaderna under året. Tittar man på konjunkturlönestatistiken från september till september var ökningen 2,5 procent.

Tabell 6.1 Konjunkturlönestatistiken, preliminärt utfall 2010

	Jan	Feb	Mar	Apr	Maj	Jun	Jul	Aug	Sep	Okt	Nov	Dec	Snitt
Industrin	4,2	4,0	3,7	2,5	2,3	2,6	2,3	2,2	2,5	2,8	2,4	2,6	2,8
Arbetare	4,3	4,2	4,1	3,1	2,8	3,1	2,5	2,7	2,8	3,5	2,7	2,7	3,2
Tjänstemän	4,0	3,8	3,2	2,0	1,9	2,1	2,0	1,7	2,2	2,3	2,1	2,5	2,5

Källa: Medlingsinstitutet

Under de första månaderna 2010 var löneökningstalen betydligt högre än under resten av året, runt fyra procent. Det förklaras bland annat av de högre avtalsökningarna från 2007 års avtalsrörelse samt att man i många fall skjutit på lönerevisionstidpunkter från 2009 till första delen av 2010.

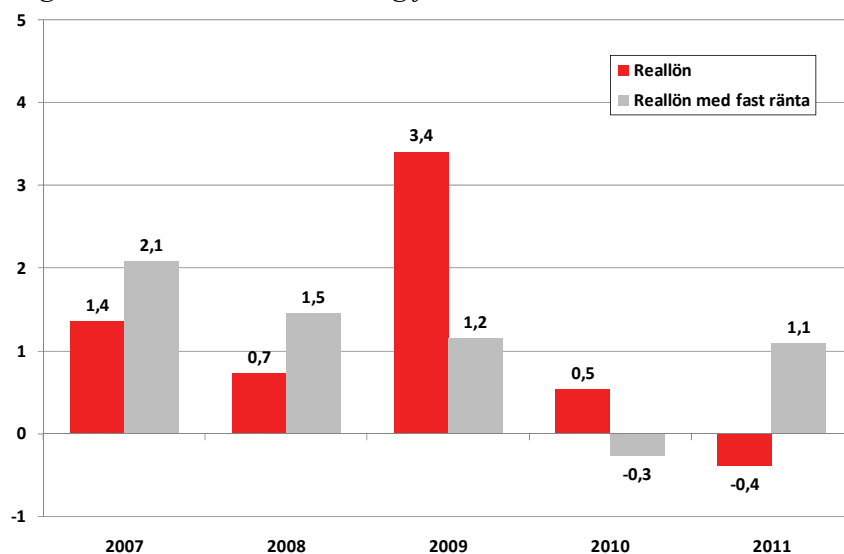
Andra faktorer som kan förklara skillnaden mellan de olika källorna är förändringar i urval mellan åren, olika effekt av förändringar av övertid- och ob-ersättningar samt påverkan av avgångsvederlag. I Konjunkturlönestatistiken var till exempel löneutvecklingen exklusive övertidstillägg 0,3 procentenheter lägre än utvecklingen inklusive övertidstillägg.

6.2 Reallöner

För facken är det ett viktigt mål att uppnå reallöneökningar. Det sker om löneökningarna är högre än inflationen. Sedan 1998 har reallönerna ökat varje år.

Inflationen mätt med KPI påverkas mycket när det sker stora förändringar i räntan. För att se utvecklingen utan dessa svängningar räknar Riksbanken fram ett mått på hur inflationen hade utvecklats vid en fast räntesats, det så kallade KPIF. Om vi använder KPIF istället för KPI för att räkna ut reallönen får vi något vi kallar reallön med fast ränta.

Diagram 6.2 Reallöneutveckling för industrianställda 2007-2011

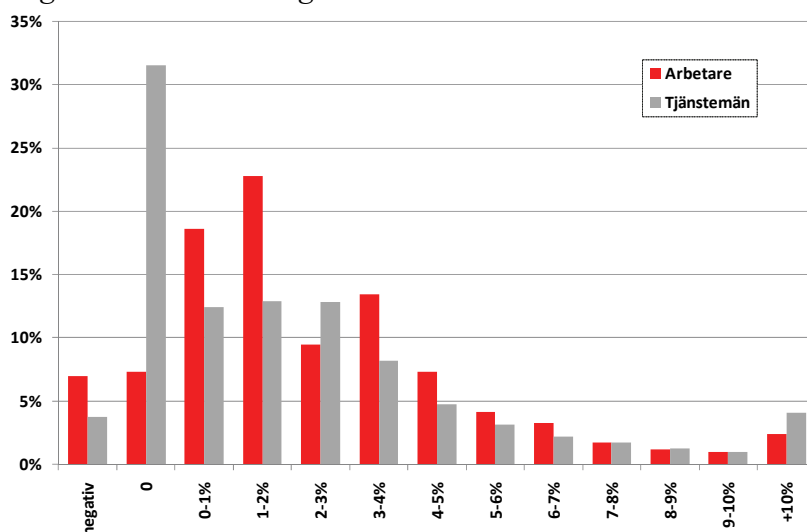
Källa: Facken inom industrin, Riksbanken och Konjunkturinstitutet

Utvecklingen av reallönen med fast ränta skiljer sig från den vanliga reallöneutvecklingen. Svängningarna mellan olika år är mindre. Under 2010 var KPI-inflationen 1,2 procent medan KPIF ökade med 2,0 procent. Det gjorde att den vanliga reallönen steg med 0,5 procent medan reallönen med fast ränta sjönk med 0,3 procent. Under 2011 väntas KPI öka med 3,0 procent och KPIF med 1,5 procent. Hur reallönen utvecklas beror på hur stora löneökningarna blir. Enligt Konjunkturinstitutets prognos för löneutvecklingen kommer reallönen sjunka något under 2011.

6.3 Vanligaste löneökningen 2010

I Facken inom industrins lönedatabas kan vi följa utvecklingen för identiska individer, det vill säga de individer som fanns med i statistiken både år 2009 och 2010. Individerna delas in i löneökningintervall efter hur stor löneökning de hade 2010. Diagram 6.3 visar hur stor andel av de industrianställda som fick en löneökning inom respektive intervall.

Diagram 6.3 Löneökningarnas storlek 2010

Källa: Facken inom industrins lönedatabas

Det vanligast förekommande löneökningintervall var för arbetare 1-2 procent, vilket är betydligt lägre än 2009 då den vanligaste löneökningen var 3-4 procent. Nästan en fjärdedel av arbetarna fick 1-2 procent i löneökning under 2010. Den näst vanligaste löneökningen var 0-1 procent.

För tjänstemännen hamnade den klart största andelen, nästan var tredje individ, i klassen 0. De individerna hade ingen revision alls mellan mätperioderna. En förklaring till detta är uppgörelser om uppskjutna lönerevisioner som ledde till att de lokala förhandlingarna inte hade avslutats då lönerna för 2010 samlades in. I flera fall har man också slagit samman avtalsperiodens två revisionstillfällen till en enda, som då hamnar efter insamlingstidpunkten för 2010 års statistik.

6.4 Arbetare och tjänstemän inom industrin

I Facken inom industrins statistik har vi sett att den uppmätta löneutvecklingen varit högre för tjänstemän än för arbetare.

Skillnader i löneökningstakt mellan olika grupper kan bero på att det skett strukturella förändringar. Vi vet till exempel att det har blivit fler ingenjörer inom tjänstemannagruppen. Ingenjörer har en högre genomsnittslön än övriga tjänstemän. När andelen ingenjörer ökar medför det att medellönen för hela gruppen tjänstemän ökar. Den uppmätta löneökningstakten påverkas av denna strukturella förändring.

Vi har med hjälp av regressionsanalys gjort bearbetningar av vår statistik för att se hur strukturella förändringar har påverkat den uppmätta löneökningstakten. Vi har undersökt skillnaden i löneökningstakt mellan arbetare och tjänstemän inom industrin under avtalsperioderna 2004-2006 och 2007-2009. I vår modell kan vi korrigera för förändringar i olika variabler, till exempel yrke. När vi korrigerar för yrke får vi veta hur löneutvecklingen hade sett ut om det inte hade skett någon förändring i yrkesstrukturen. På samma sätt kan vi kontrollera för andra variabler.

Tabell 6.2 Löneutveckling inom industrin, resultat från regressionsanalys

	2004-2006	2007-2009
Medellöneökning, okorrigerad		
Arbetare	3,1	3,7
Tjänstemän	3,5	4,0
Korrigerat för ålder och yrke		
Arbetare	3,2	3,5
Tjänstemän	2,9	3,4
Korrigerat för alla variabler²⁶		
Arbetare	3,1	3,5
Tjänstemän	2,6	3,2
Individuella ökning		
Arbetare	3,3	3,8
Tjänstemän	4,0	4,6

Källa: Facken inom industrin

Den okorrigerade medellönen ökade med 0,3 procent mer per år för tjänstemän än för arbetare under perioden 2007-2009. Korrigerar vi för förändringar i ålders- och yrkes-

²⁶ Ålder, kön, län, avtal, yrke, utbildning.

struktur blir löneökningen i stort sett densamma. Korrigerar vi för alla variabler i vår modell blir löneökningen 0,3 procent lägre för tjänstemän än för arbetare.

Under 2004-2006 ökade den okorrigerade medellönen med 0,4 procent mer per år för tjänstemän än för arbetare. Korrigerat för ålder och yrke var tjänstemännens löneökning 0,3 procent lägre och korrigerat för alla variabler 0,5 procent lägre.

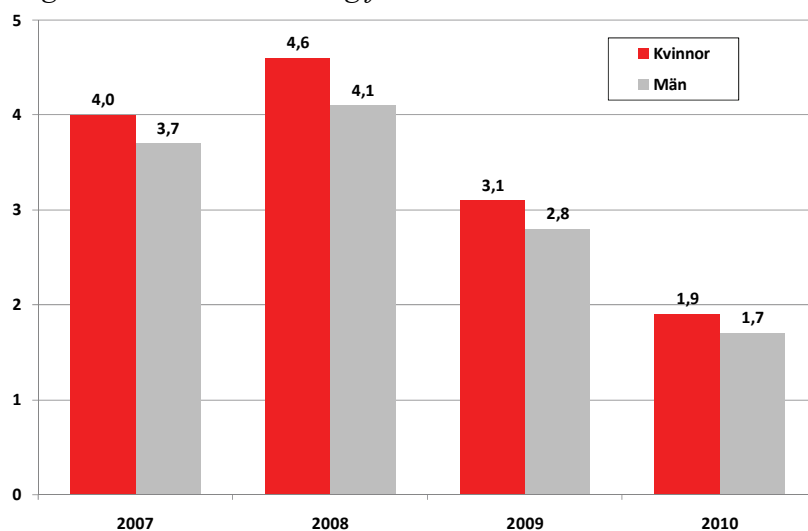
Individuella löneökningar visar löneökningen för de individer som är med i statistikmaterialet under flera år. Där har tjänstemännen haft en högre löneökning än arbetarna under de här två avtalsperioderna.

Skillnaden mellan arbetare och tjänstemän är olika stora och går åt olika håll beroende på hur man korrigerar och vilket löneökningmått man använder sig av. Vår slutsats av resultaten är att det inte går att säga att någon av grupperna har fått en högre löneökning än den andra under de här perioderna.

6.5 Kvinnor och män

Skillnader i lön mellan kvinnor och män är ett ständigt aktuellt ämne. Inom industrin har den procentuella löneökningen varit högre för kvinnor än för män under varje år sedan 2007.

Diagram 6.4 Löneutveckling för kvinnor och män inom industrin 2007-2010

Källa: Facken inom industrin

Trots att de industrianställda kvinnorna har haft en högre löneökning än männen tjänar de fortfarande mindre. År 2010 var skillnaden i medellön cirka 1 400 kronor.

6.6 Hela arbetsmarknaden

Sedan Industriavtalets tillkomst har industrin haft en starkt normerande roll på svensk arbetsmarknad. Vid stora avtalsrörelser har industrins parter träffat avtal först. Tittar man på löneutvecklingen sedan 1998 ser man också att löneutvecklingen för hela arbetsmarknaden har varit i stort sett densamma som för industrin.

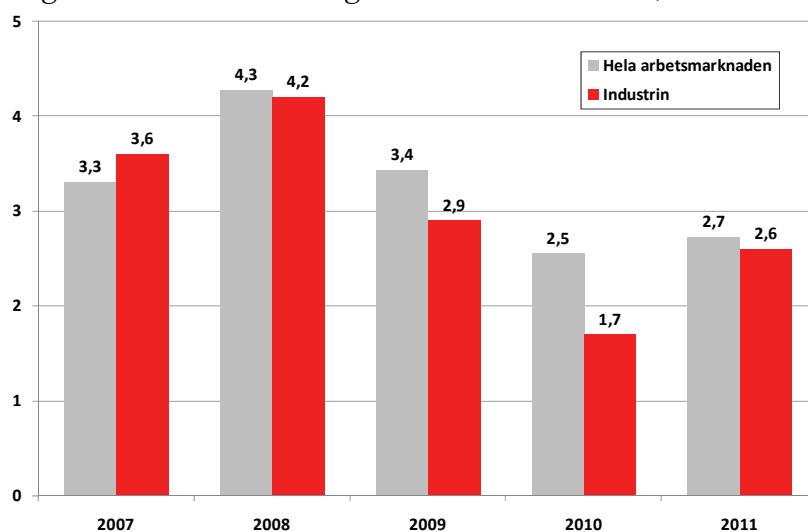
Tabell 6.3 Löneutveckling olika sektorer, 1998-2010

	1998-2010
Industri	3,5
Övrigt näringsliv	3,4
Näringslivet totalt	3,4
Kommuner	3,6
Landsting	3,9
Stat	3,7
Hela arbetsmarknaden	3,5

Källa: Medlingsinstitutet

Under enskilda år har löneutvecklingen skiljt sig åt mellan olika sektorer men sett över längre perioder jämnar skillnaderna ut sig. Det gäller särskilt inom näringslivet. Inom den offentliga sektorn har lönerna ökat något mer än inom näringslivet.

Diagram 6.5 Löneutveckling hela arbetsmarknaden, 2007-2011 (prognos från KI)

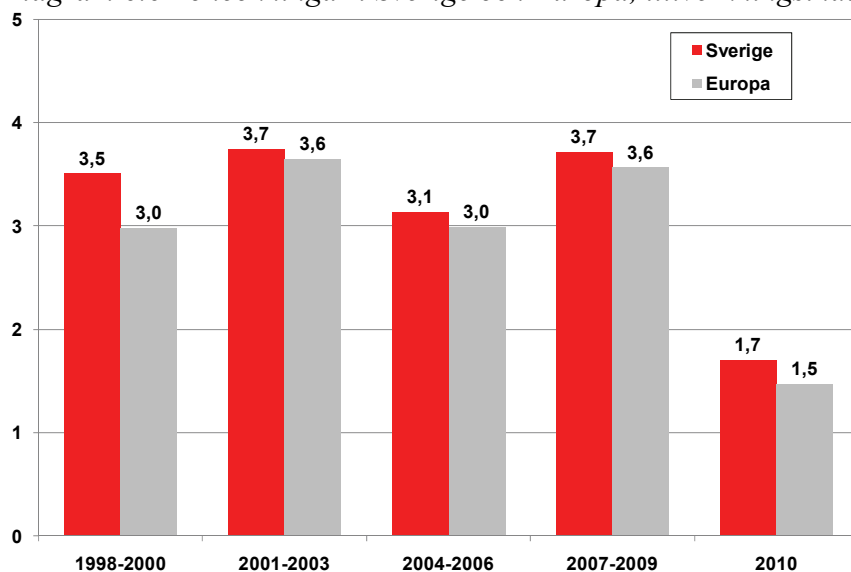
Källa: Facken inom industrin, Medlingsinstitutet och Konjunkturinstitutet

Diagram 6.5 visar utvecklingen för varje år sedan 2007. Under 2009 och 2010 har industrin haft en lägre löneutveckling än arbetsmarknaden totalt. Det är även för dessa år främst en högre utveckling inom den offentliga sektorn som drar upp genomsnittet för hela arbetsmarknaden.

6.7 Löneökningar i Europa

En viktig utgångspunkt för Facken inom industrin är utvecklingen i våra konkurrentländer. I takt med Europa är ett inarbetat begrepp. Om övriga förutsättningar, såsom priser och produktivitet, utvecklas på ett likartat sätt bör även löneökningstakten i Sverige vara i nivå med den i vår omvärld.

Diagram 6.6 Löneökningar i Sverige och Europa, tillverkningsindustrin

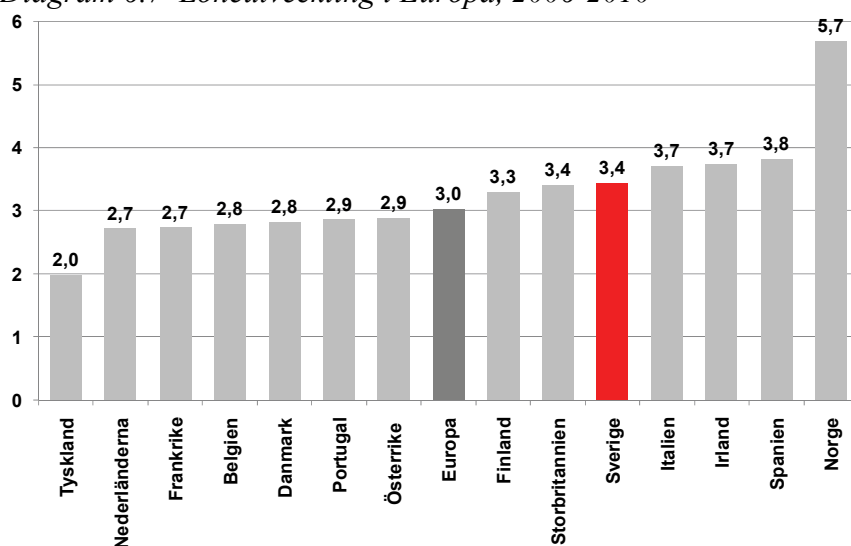

Källa: Eurostat LCI, Konjunkturlönestatistiken och Facken inom industrins lönedatabas

I diagrammet jämförs löneutvecklingen i Sverige enligt konjunkturlönestatistiken med den genomsnittliga utvecklingen i Europa²⁷. Sedan Industriavtalets tillkomst har lönerna i Sverige ökat något mer än genomsnittet för Västeuropa. Under de flesta avtalsperioderna har skillnaden endast varit någon tiondels procent.

Löneutvecklingen skiljer sig även åt mellan olika länder i Europa. I diagram 6.7 visas den genomsnittliga löneutvecklingen i respektive land under perioden 2006-2010. De flesta länder har en ökningstakt mellan 2,7 och 3,7 procent per år. Sverige ligger inom det intervallet. Norge avviker med en betydligt högre ökningstakt än övriga. Tyskland avviker med en betydligt lägre ökningstakt.

Diagram 6.7 Löneutveckling i Europa, 2006-2010

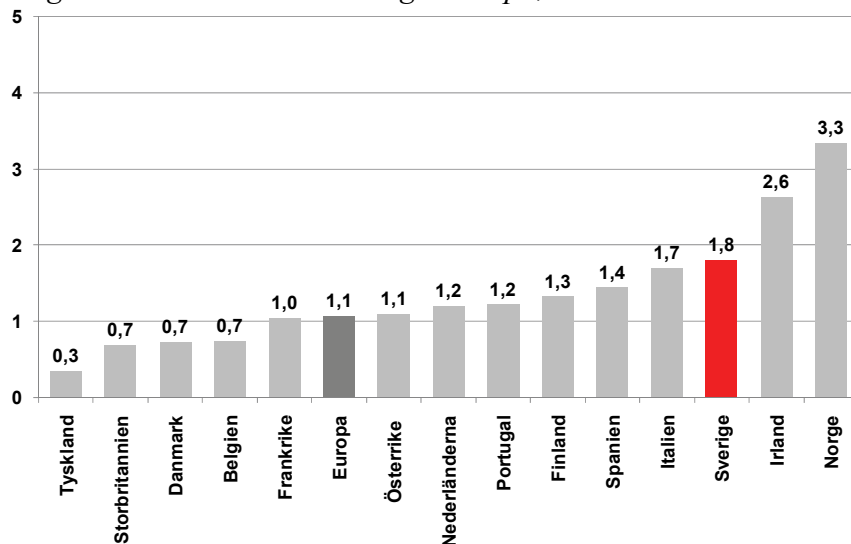

Källa: Eurostat LCI och Konjunkturlönestatistiken

²⁷ Med Europa avses här Belgien, Finland, Frankrike, Irland, Italien, Nederländerna, Portugal, Spanien, Tyskland, Österrike, Danmark, Storbritannien och Norge. Länderna är hopvägda med Konjunkturinstitutets KIX-vikter.

Sverige är ett av de europeiska länder som har haft högst reallöneökning under perioden 2006-2010. Ökningen i Sverige var 0,7 procent högre per år än det europeiska genomsnittet. I Tyskland har reallönerna endast ökat med 0,3 procent per år.

Diagram 6.8 Reallöneutveckling i Europa, 2006-2010

Källa: Eurostat LCI och Konjunkturlönestatistiken

6.8 Utveckling framöver i Europa

Europeiska centralbanken publicerar varje månad tre indikatorer på utvecklingen av löner och arbetskostnader inom euroområdet. Där finns uppgifter om löneutvecklingen *per timme*, utvecklingen av löner inklusive kollektiva avgifter *per anställd* samt en indikator på avtalade löneökningar²⁸. Avtalsindikatorn är ett genomsnitt för euroområdet och avser hela ekonomin. Tabell 6.4 visar utfallet för 2009, 2010 och det första kvartalet 2011.

Tabell 6.4 Löne- och arbetskostnadsökningar i euroområdet

	2009	2010	2011q1
Avtalade löneökningar, hela ekonomin	2,6	1,7	1,8
Lön per timme, industrin	2,8	1,0	2,5
Lön inklusive kollektiva avgifter per anställd, industrin	-0,2	3,4	3,7

Källa: ECB

Utvecklingen av lön och arbetskostnad per anställd påverkades 2009 kraftigt av de olika permitteringslönesystem som sattes i bruk i flera europeiska länder. När de anställda gick ner i både arbetstid och lön minskade naturligt även ersättningen per anställd. En följd av det blev också att ersättningen per anställd ökade mer än lön per timme gjorde under 2010.

Löneökningstakten per timme mattades av under 2010. Det är svårt att redan nu säga något om utfallet under 2011 men de indikatorer vi har pekar på en betydligt högre löneökningstakt under 2011 än 2010 i euroområdet.

²⁸ Avtalslöneindikatorn avser den huvuddel av lönen som överenskomms i förväg, men omfattar inte utvecklingen i andra ersättningskomponenter såsom arbetsgivaravgifter och flexibla lönedelar som bonusar.

Avtalsökningar inom industrin i Europa

För att få en bättre bild av hur lönerna kommer utvecklas inom industrin i våra viktigaste konkurrentländer följer vi de avtal som sluts i andra länder. I tabell 6.5 redovisas utfallet av några stora avtal som slutits det senaste året.

Tabell 6.5 Avtalade löneökningar i Europeiska avtal

Tidpunkt	Land	Längd	Löneökning	Årstakt
Apr 2011	Nederländerna	26 mån	4,3%	2,0%
Mar 2011	Tyskland Kemi	14 mån	4,1%	3,5%
Mar 2011	Norge	12 mån	3,6%	3,6%
Mar 2011	Finland Kemi	12 mån	2,3%	2,3%
Nov 2010	Österrike	12 mån	2,3%	2,3%
Sep 2010	Tyskland Stål	14 mån	3,6%	3,1%

De avtalade löneökningarna skiljer sig åt mellan olika avtal. Vår samlade bild är att den genomsnittliga ökningstakten i avtalen för 2011 är drygt 2,5 procent. Det skulle indikera en löneökningstakt på 2,5-3,0 procent för 2011.

Avtalsläget inför 2012

I många andra länder i Europa ska det också förhandlas fram nya avtal för 2012. I vanliga fall brukar förhandlingar i många länder ske innan eller samtidigt som våra förhandlingar i Sverige. Nu när vi förhandlar tidigare än vanligt kommer förhandlingarna om flera stora avtal i Europa inte ha inletts när avtalen i Sverige ska vara klara. De indikationer vi kan hinna få från andra länder kommer främst från Finland, Österrike och förhandlingar i den tyska stålindustrin.

Tabell 6.6 Tidpunkter när avtal löper ut i några utvalda europeiska länder.

	2011
Finland, Metall	31 Oktober
Tyskland, Stål	31 Oktober
Österrike, Metall och gruv	31 Oktober
	2012
Danmark	29 Februari
Tyskland, Verkstad	31 Mars
Norge	31 Mars
Tyskland, Kemi	30 April

6.9 Sammanfattning

Lönerna inom industrin ökade med 1,7 procent 2010. Det gav en reallöneökning på 0,5 procent. Kvinnor har haft en högre löneökningstakt än männen sedan 2007 men tjänar fortfarande mindre.

Lönerna har ökat något mer i Sverige än i våra konkurrentländer. I både Sverige och Europa sjönk löneökningstakten under 2009 och 2010. Under 2011 vänder löneökningstakten upp igen i både Sverige och Europa.

www.fackeninomindustrin.se